

Julian Kałowski

Wiek wymagany przy przyjęciu do zakonu - nowicjatu : (studium prawnohistoryczne)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 44/3-4, 3-41

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JULIAN KAŁOWSKI, MIC

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

**WIEK WYMAGANY PRZY PRZYJĘCIU
DO ZAKONU – NOWICJATU
(Studium prawnohistoryczne)**

Treść: Wstęp. – I. Okres od początku istnienia życia zakonnego do zniesienia instytucji obłacj. – 1. Władza ojcowska i obłacja. – 2. Święty Pachomiusz. – 3. Święty Bazyli Wielki. – 4. Cezary z Arles, Aurelianus i Benedykt z Nursji. – 5. Papież Grzegorz Wielki. – 6. Synody VI i VII wieku. – 6.1. Synod w Arelatense (549 r.). – 6.2. Synod w Matisconense (581 r.). – 6.3. Czwarty synod w Toledo (633 r.). – 6.4. Dziesiąty synod w Toledo (656 r.). – 7. Stopniowe zanikanie instytucji obłacj. – 8. Doktryna Gracjana. – 9. Nauczanie papieży w XII i XIII wieku. – 10. Zakony zebrzące. – 11. Zniesienie instytucji obłacj. – II. Okres od Soboru Trydenckiego do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. – 1. Sobór Trydencki. – 2. Papież Klemens VIII. – 3. Wytyczne Kongregacji Biskupów i Zakonników. – 4. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. – III. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. – Zakończenie.

Wstęp

Od początku istnienia zorganizowanej formy realizacji rad ewangelicznych, czyli instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, kandydatom do nich stawiano różnego rodzaju wymagania. Musieli oni spełniać warunki określone przez prawo własne poszczególnych instytutów lub prawo powszechne, a nawet cesarzy chrześcijańskich bądź promulgowane przez rządów kościołów lokalnych.

Wszyscy zatem chcący wstąpić do instytutu realizacji rad ewangelicznych musieli być wolni od przeszkód nazwanych później kanonicznymi. A bywały one różne – np. przynależność do herezji lub schizmy, stan małżeński, stan niewolniczy, czyli całkowita zależność od swego zwierzchnika (pana), sprawowanie publicznej służby wojskowej i inne.

Jednym z warunków wymaganych przy wstąpieniu do zakonu był odpowiedni wiek – różny w zależności od momentu historii i zakonu. Zagadnienie to jest bardzo złożone i zasługuje na uwagę również dlatego, że nawet pomiędzy postanowieniami dwóch Kodeksów Prawa Kanonicznego – z 1917 i 1983 roku – zachodzi w omawianej kwestii różnica. Obecnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku w kan. 643 § 1, 1 postanawia, że nieważnie jest przyjęty do nowicjatu, „kto nie ukończył jeszcze siedemnastu lat”. Zbiór ten nie odróżnia – inaczej niż to czynił Kodeks z 1917 roku – przyjęcia do nowicjatu¹ i rozpoczęcia nowicjatu², lecz mówi tylko o pierwszym z nich³.

W niniejszym artykule problem wieku wymaganego od kandydata przyjmowanego do zakonu oraz funkcjonowanie instytucji obłacji będą rozpatrywane w rozwoju historycznym z uwzględnieniem – o ile zajdzie taka potrzeba – prawodawstwa świeckiego, w tym przede wszystkim chrześcijańskich cesarzy rzymskich oraz innych władców świeckich.

I. Okres od początku istnienia życia zakonnego do zniesienia instytucji obłacji

1. Władza ojcowska i obłacja

Do ważności lub godziwości aktów prawnych, w tym zobowiązań lub innych czynności prawnych, zarówno w Kościele, jak i w społeczności cywilnej wymagane jest spełnienie pewnych warunków⁴. Taki warunek w przypadku wstępowania do zakonu stanowi ukończenie wymaganego przez prawo wieku. Wymóg ten wynika z doświadczenia stuleci, które uczy, że małoletni z prawa naturalnego lub pozytywnego nie dysponują zdolnością wystarczającą do prowadzenia życia zakonnego⁵.

¹ Kan. 542, 1° KPK/1917.

² Kan. 555, 1° KPK/1917.

³ Kan. 643 § 1, 1° KPK/1983.

⁴ Por. Kan. 124 1 KPK/1983; J. García Martín, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, ed. III, Roma 1999, s. 433-452.

⁵ Por. Kan. 89 KPK/1917; kan. 97 1-2 KPK/1983; Kan. 98 1-2; P. Gillet, *De exemptione a patria potestate*, Ephemerides Theologicae Lovaniensis, 11(1934)787-791; S. D'Angelo, *Jus Digestorum, t. I, Pars generalis*, Romae 1923, s. 271-276; G. Tamburino, *Impedimenti all'ingresso in religione*, Dizionario degli istituti di perfezione, vol. IV, Roma 1977, kol. 1660.

Przeszkodę równoległą do wieku stanowiło pozostawanie pod władzą ojcowską lub rodziców⁶. Władza ojcowska (*potestas patria*) jest to, o czym mówi sama nazwa, władza ojca rodziny nad dziećmi i innymi osobami⁷. Ojcem zaś rodziny (*paterfamilias*) nazywa się tego, kto ma w domu władzę, i to nawet wówczas, jeśli nie ma syna, gdyż w ten sposób podkreśla znaczenie prawne jego osoby⁸. W prawie rzymskim *patria potestas* (władza ojcowska) przysługiwała temu mężczyźnie, „który nie podlegając nikomu, wskutek śmierci swojego ojca bądź przez emancypację stał się własnowolnym”⁹. Źródłem władzy ojcowskiej były: urodzenie, legitimitatio, czyli nadanie dzieciom zrodzonym w konkubinacie stanowiska i praw dzieci pochodzących z małżeństwa, oraz przysposobienie, które polegało na przyjęciu pewnej osoby za swoje dziecko¹⁰. Należy zauważyć, że władza ojcowska w dawnym prawie rzymskim służyła głównie egoistycznym interesom ojca. Później instytucja ta ulegała modyfikacjom, coraz bardziej podkreślając, że *patria potestas* ma służyć ochronie i opiece nad dziećmi, i wreszcie przekształciła się w prawo należytego wychowania potomstwa¹¹. Pierwotnie ojciec miał prawo życia i śmierci nad swymi dziećmi (*ius vitae ac necis*), które zniósł dopiero cesarz Walentynian I w roku 365 n. e.¹²

Z władzy ojcowskiej wynikały jednak tylko uprawnienia ojca, a nie jego dzieci. Uprawnienia te uległy ograniczeniom jeszcze za czasów cesarstwa. W szczególności zabicie lub porzucenie dziecka było zakazane i karane jako przestępstwo, ojcu zaś pozostawiono tylko prawo karcenia dzieci¹³.

Trzeba zauważyć, że w starożytnym Rzymie jeszcze w pierwszych wiekach chrześcijaństwa niezdolność małoletniego syna do podej-

⁶ G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

⁷ J. S o n d e l, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 766-767.

⁸ J. G l e m p, *Lexiculum prawa rzymskiego, Wybór tekstów łacińskich z tłumaczeniem polskim i objaśnieniami*, Warszawa 1974, s. 172 i cytowane tam źródła; *Paterfamilias*, D. 50, 16, 195, 2.

⁹ W. O s u c h o w s k i, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Warszawa 1981, s. 230; R. T a u b e n s c h l a g, *Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych*, Warszawa 1955, s. 254 ns.

¹⁰ W. O s u c h o w s k i, s. 230-231; R. T a u b e n s c h l a g, s. 254.

¹¹ W. O s u c h o w s k i, s. 233.

¹² C. Th. 9, 13, 1; C. 9, 15, 1; C. 9, 17, 1; W. O s u c h o w s k i, s. 233-234.

¹³ W. O s u c h o w s k i, s. 234.

mowania aktów prawnych mogła być potwierdzona (wzmocniona) lub zastąpiona wolą ojcowską. Dotyczyło to także wstępowania do zakonu na podstawie instytucji prawnej określanej terminem obłacja ojcowska (*oblatio paterna*)¹⁴.

Wyrazy *oblatio* i *oblatus* wywodzą się od czasownika *offero, offerre, obtuli, oblatum*, oznaczającego nieść naprzeciw, wręczyć, przynieść, przedłożyć, okazać, przedstawić, podawać, nastęrczać, ofiarować coś komuś, złożyć w darze, spotkać, stanąć naprzeciw, stawić coś przed kimś, oddać dziecko do klasztoru¹⁵. Przymiotnik *oblatus – a, – um* znaczy między innymi przyniesiony w ofierze, ofiarowany, dany, darowany¹⁶. Natomiast rzeczownik drugiej deklinacji *oblatus, – i* oznacza człowieka świeckiego, który złożył ofiarę na rzecz jakiegoś zakonu, przestrzega jego reguł i ma prawo noszenia stroju zakonnego¹⁷. *Oblatus, – us* jako rzeczownik czwartej deklinacji oznacza również ofiarowanie, dostarczenie¹⁸. *Oblati, – orum* jako rodzaj męski oraz *oblatae, – arum* jako rodzaj żeński oznacza dzieci, które już we wczesnej młodości były poświęcone Bogu i oddane na służbę Bożą do klasztoru¹⁹. Reasumując można powiedzieć, że termin *oblatus* oznaczał osobę ofiarowaną lub daną Bogu z woli własnej rodziców bądź opiekunów²⁰.

¹⁴ J. D u b o i s, *Oblatio*, Dizionario degli istituti di perfezione, vol. VI, Roma 1980, kol. 653-666 i przytoczona tam bibliografia przedmiotu; T. L e c c i s o t t i, *Il Dottore Angelico a Montecassino*, Rivista di filosofia neo-scolastica 32(1940)519-547; *Les oblats dans les ordres religieux*, Analecta Iuris Pontificii, Rome 1866, kol. 2191-2235; A. L e n t i n i, *Note sull'oblazione dei fanciulli nella Regola di S. Benedetto*, Studia Benedictina in memoriam gloriosi ante saecula XIV transitus S. P. Benedicti, Città del Vaticano, 1947, s. 195-225; R. M e t z, *L'entrée des mineurs dans la vie religieuse et l'autorité des parents d'après le droit classique*, Studia Gratiana 20(1976)187-200.

¹⁵ T. D y d y Ń s k i, *Słownik łacińsko-polski do źródeł prawa rzymskiego*, Warszawa 1883, s. 450; A. J o u g a n, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, wyd. III, Poznań-Warszawa-Lublin 1958, s. 463; *Słownik łacińsko-polski do użytku szkół średnich*, red. B. Kruczkiewicz, wyd. II, Lwów-Warszawa 1925, s. 596; J. S o n d e l, s. 686.

¹⁶ F. B o b r o w s k i, *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. II, wyd. III, Wilno 1905, kol. 449; J. S o n d e l, s. 673.

¹⁷ J. S o n d e l, s. 673.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ A. J o u g a n, s. 454.

²⁰ S. B e n e d e t t o, *La regola*, Testo, versione e commento a cura di A. Lentini, ed. III, Montecassino 1994, rozdz. 59, s. 534-545. A. Lentini w sposób następujący wyjaśnia instytucję i obrzęd obłacji, s. 537: „...il rito liturgico viene a completare l'atto dell'oblazione e a determinare il significato. Il fanciullo

Z drugiej strony należy zauważyć, że chociaż instytucja oblacji była powszechnie stosowana, to jednak twórcy monachizmu, w tym przede wszystkim wschodniego, odnosili się do niej z pewną rezerwą i byli przeciwni przyjmowaniu dzieci do stanu mniszego²¹.

2. Święty Pachomiusz (287-346)

Jest rzeczą ciekawą, że święty Pachomiusz, twórca pierwszej zorganizowanej wspólnoty realizacji rad ewangelicznych, czyli życia zakonnego, działający na Wschodzie, w swojej *Regule* mówi o potrzebie zachowania wielkiej ostrożności nawet w przypadku dorosłych pragnących wstąpić do klasztoru. Kandydat do stanu mniszego powinien złożyć dokładne sprawozdanie ze swojego życia, a więc oświadczyć, czy nie popełnił jakiegoś złego czynu, czy nie uciekł z domu rodzinnego i nie wstępuje do klasztoru z lęku i strachu, czy nie jest niewolnikiem oraz czy jest zdolny wyrzec się rodziców, czyli pozostawić ich w świecie, gdyż po definitywnym włączeniu do zakonu nie można było ich odwiedzać. Kandydat musiał też oświadczyć, czy może porzucić swój majątek²².

è offerto a Dio; perciò la petizione che lo riguarda vien collocata, come quella dell'adulto, sull'altare, anzi mescolata alle oblate della Messa. Insieme al documento il ragazzo avvolge fra i lini delle oblate anche la sua mano, a simboleggiare la donazione di tutto sé stesso a Dio. Ma il rito della mano avvolta insieme alla petizione assume ancora un altro significato: è quella la mano stessa che avrebbe dovuto scrivere e segnare quella petizione a nome stesso del fanciullo, se questo non fosse ancora sotto la potestà paterna. È un gesto con cui S. B. vuol rendere anche il ragazzo, per quanto è possibile, parte attiva nell'atto impegnativo che i genitori compiono per lui. Come l'adulto, così anche il ragazzo, nella mente di S. B., è un consacrato a Dio. E il rito liturgico, finora descritto, adesso mira appunto a questo: a consacrarlo; esso non è che la riduzione e l'adattamento del rito lungo e solenne prescritto per l'adulto a 58, 20 ss.;" J. D u b o i s, kol. 654.

²¹ B a z y l i W i e l k i, *Reguły dłuższe*, Pisma ascetyczne, t. II, Źródła monastyczne, t. VI. Wstęp, przekład i opracowanie J. Naumowicz, Kraków 1995, nr 15, s. 95-99; G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

²² P a c h o m i u s z, *Reguła, Przykazania, Pachomiana latina*, Źródła monastyczne, t. XI. Przekład A. Bober, W. Miliszkiewicz, M. Starowieyski. Wstęp V. Desprez. Opracowanie M. Starowieyski, Kraków 1996, nr 49, s. 137-138: „Jeśli ktoś przyjdzie do bramy, klasztoru chcąc wyrzec się świata i dołączyć się do grona braci, nie będzie mógł wejść, lecz wpieryw powiadomi się ojca klasztoru, sam zaś pozostanie przez kilka dni przed furcą. Zostanie wtedy nauczony Modlitwy Pańskiej i tyłu Psalmów, ilu zdoła się nauczyć. On natomiast złoży dokładne sprawozdanie o sobie: czy przypadkiem nie uczynił czegoś złego, czy nie zbiegł z lęku i strachu, czy nie jest czymś niewolnikiem, czy może wyrzec się rodziców

3. Święty Bazyli (330 – 379)

Święty Bazyli Wielki z kolei mówi o przeszkodzie w postaci braku odpowiedniego wieku, o władzy ojcowskiej oraz obłajczy²³. Nakazuje on przyjmować dzieci zarówno dobrowolnie ofiarowane przez rodziców, jak i sieroty, a następnie odpowiednio je formować. Zwraca też uwagę na to, by małych oddzielać od mnichów i innych osób starszych²⁴. Święty Bazyli postanawia również, że ci, którzy zostali ofiarowani przez rodziców, powinni po osiągnięciu dojrzałości, to jest po ukończeniu 16-17 roku życia, ponowić swoje postanowienie o inkorporacji do klasztoru, w przeciwnym przypadku

i porzucić swój majątek. Jeżeli stwierdzi się, że jest zdalny do wszystkiego, puczy się go wówczas o innych przepisach karności klasztornej, co ma czynić, komu usługiwać czy na zebraniu modlitewnym wszystkich braci, czy w domu, do którego będzie posłany, wreszcie o zasadach zachowania się przy stole. Dopiero tak pouczony i postępujący we wszelkim dobru, może zostać włączony do grona braci. Wówczas zdejmą z niego szaty świeckie i odzieją go szatą zakonną, a w końcu przekażą go furtianowi, aby w czasie modlitwy zaprowadził go przed oblicze wszystkich braci, i usiadzie na miejscu, jakie mu wyznaczą. Odzienie zaś, jakie wniósł ze sobą, zabiorą ci, co mają nad tym pieczę, i zaniósą je do składnicy, gdzie pozostanie pod nadzorem przełożonego klasztoru”; P a c h o m i u s z, *Reguła, Przykazania*, Starożytny reguły zakonne. Przekład zbiorowy. Wybór, wstępy, opracowanie M. Starowiejski. Opracowanie redakcyjne E. Stanuła, Warszawa 1980, nr 49, s. 44.

²³ B a z y l i W i e l k i, *Reguły dłuższe*, nr 15, s. 95-99.

²⁴ Tamże, *Reguły dłuższe*, nr 15, 1-2, s. 95-96: „...Uważamy więc, że w każdym, nawet najmłodszym wieku można przyjmować tych, co się zgłaszają. Sami przyjmujemy tych, co nie mają rodziców... Tych, którzy mają rodziców i zostali przez nich przyprowadzeni, przyjmujemy w obecności większej ilości świadków, by nie dawać sposobności dla szukania okazji do pomówień, ale zamknąć usta wszystkim, co nas niesprawiedliwie oczerniają. Należy więc przyjmować je według powyższej zasady. Nie jest zaś dobrze zaliczać ich zaraz do grona braci i włączać we wspólnotę, aby w razie jakiegoś niepowodzenia nie powodować szkód dla naszego życia w pobożności. Trzeba natomiast wychowywać je w pełnej czci Bożej, niby wspólne dzieci całej wspólnoty, a ponadto pomieszczenia ich jak i tryb życia dzieci powinny być oddzielne, tak dla chłopców, jak i dziewcząt, by nie zrodziła się u nich zbytnia swoboda, czy też przesadna zażyłość w obcowaniu ze starszymi; co więcej, przez rzadkie spotkanie się z nimi dzieci będą mogły zachować szacunek względem tych, którzy zajmują się ich wychowaniem. Chodzi również o to, by widząc starszych ukaranych z powodu zaniedbania się w swoich obowiązkach, co może się zdarzyć, chłopcy nie nabyli skłonności do lekkiego traktowania grzechu i by mimowolnie nie zrodziło się w nich zadufanie, gdy zobaczą, że starsi często popełniają uchybienia w tym, co oni wypełniają należycie...Dla zachowania tego porządku i ze względu na inne zasady konieczne należy oddzielić pomieszczenia dzieci od pomieszczeń starszych...”.

mogli wrócić do życia w świecie²⁵. Powyższa zasada obowiązywała na Wschodzie²⁶.

4. Cezary z Arles (470-543), Aurelianus (VI wiek), biskup Arles (546-551) i Benedykt z Nursji (480-547)

Na Zachodzie natomiast na skutek usankcjonowanej prawem silnej władzy ojcowskiej i zobowiązań wynikających ze złożonego przez ojca ślubu, czyli dobrowolnej obietnicy uczynionej Bogu, przyjmowano zasadę, że skoro dziecko raz zostało ofiarowane Bogu przez ojca, to uczyniono to na zawsze²⁷. O instytucji oblacji i warunku dotyczącym wieku przy przyjęciu do zakonu mówią Cezary z Arles, Aurelianus i Benedykt z Nursji).

Święty Cezary z Arles w *Regule dla dziewic* w kwestii przyjmowania do klasztoru postanawia: „O ile to też możliwe, niech albo tylko wyjątkowo, albo nigdy w ogóle nie będą przyjmowane do klasztoru dziewczynki młodsze niż lat sześciu lub siedmiu, które by już mogły uczyć się czytać i zaprawiać do posłuszeństwa. Dla wykarmienia zaś

²⁵ B a z y l i W i e l k i, *Epistola II ad Amphiloichium*, Iuris Ecclesiastici Gregorum, Historia et monumenta iussu Pii IX Pont. Max. curante I. B. Pitra, t. I, Romae 1864, nr 18-19, s. 586-588: „...Professiones autem ab eo tempore admittimus, quo aetas rationis complementum habuerit. Non enim pueriles voces omnino in his esse ratas existimare oportet: sed eam quae supra sexdecim vel septemdecim annos nata fuerit, rationisque compos, et diu examinata probataque perseveraverit, et ut admittatur, precibus contendat, tum oportet in sacrarum virginum catalogum referri, eiusque confessionem comprobare, et illius violationem inexorabiliter punire. Multas enim parentes et fratres offerunt, et quidem eorum qui eas cognatione attingunt, ante aetatem, non ex seipsis ad coelibatum incitatas, sed saeculare quippiam ipsis procurantes, quas non facile admittere oportet, donec aperte propriam suam sententiam perscrutati fuerimus. Virorum autem professiones non novimus, praeterquam si qui se ipsos monachorum ordini adiudicaverint, qui tacite videntur coelibatum admittere. Sed in illis quoque id existimo praecedere oportere, ut ipsi interrogentur, et evidens ipsorum accipiatur professio, ut postquam se ad libidinosam et voluptariam vitam converterint, eorum qui fornicantur punishmenti subiiciantur”; B a s i l i o d i C e s a r e a, *Le regole*, Introduzione, traduzione e note a cura di L. Cremaschi della Comunità di Bose, Edizioni Qiqajon 1993, s. 125-130; C. P u j o l, *De religiosis orientalibus ad normam vigentis iuris*, Roma 1957, 259; C. M. F i g u e r a s, *De impedimentis admissionis in religionem usque ad Decretum Gratiani*, Abadia de Montserrat 1957, s. 48; G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

²⁶ C. P u j o l, s. 259.

²⁷ G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

tylko lub dla nauki niech się ich w ogóle nie przyjmuje, i to ani córki dostojników, ani córek ludzi prostych²⁸.

Również Aurelianus żądał, by do klasztoru nie przyjmowano małoletnich, lecz tylko tych, którzy ukończyli dziesięć lub dwanaście lat oraz nie wymagają utrzymania i są świadomi swoich win²⁹.

Według świętego Benedykta chłopiec po ukończeniu piętnastego roku życia przestawał być dzieckiem³⁰. Przepis ten był konsekwencją rozporządzenia cesarza Justyniana, według którego cywilna dojrzałość rozpoczyna się z chwilą ukończenia czternastego roku życia³¹. Małoletni, którzy chcieli się oddać życiu monastycznemu, mieli jednak możliwość wcześniejszego uwolnienia się spod władzy ojca i konsekwentnie od konieczności uzyskania jego zgody lub od obłajki, ale z obowiązkiem przekazania klasztorowi swoich dóbr materialnych (majątku)³².

²⁸ Cezary z Arles, *Regula dla dziewczic*, Pisma monastyczne, Źródła monastyczne, t. II, Przekład E. Czerny, M. Borkowska, J. Piłat, Kraków 1994, nr 7, s. 57; F. ab Aldeaseca, *De admissione novitiorum*, Vallisoleti 1951, s. 29; C. M. Figueras, s. 52-53.

²⁹ Aurelianus Arelatensis, *Regula ad monachos*, L. Holstenius, Codex Regularum, Monasticarum et Canonicarum, t. I, Graz 1957, nr 17, s. 150: „Minoribus aetate in Monasterio non excipiantur, nisi ab annis decem aut duodecim, qui et nutrirunt non egeant, et cavere noverint culpas”; F. ab Aldeaseca, s. 29.

³⁰ Benedykt, *Regula*, Przekład A. Świderkówna, Tyniec 1994, rozdz. 70, s. 255-257; *Inst.*, Corpus Iuris Civilis Romani, D. Gothoredus, Francofurti et Lipsiae 1705, I, 22, 1: „Pupilli pupillaeque, cum puberes esse coeperint a tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis aestimari volebant. Nostra autem majestas dignum esse castitate nostrorum temporum existimans, bene putavit, quod in foeminis etiam antiquis impudicum esse visum est, id est, inspectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extendere. Et ideo nostra sancta Constitutione promulgata, pubertatem in masculis post decimum quartum annum completum illico initium accipere disposuimus; antiquitatis normam in foeminis bene positam, in suo ordine reliquentes, ut post duodecim annos completos viripotentes esse credantur”; G. Holzher, *Regula benedyktyńska w życiu chrześcijańskim. Komentarz do Reguły św. Benedykta*, Tyniec 1988, s. 234-235; G. Tambrino, kol. 1660.

³¹ *Inst.* I, 22, 1; *Instytucje Justyniana*, I, 22. Z języka łacińskiego przełożył i przedmową opatrzył C. Kunderewicz, Warszawa 1986, s. 47-48: „Niedojrzali i niedojrzałe uwalniają się spod opieki, gdy stają się dojrzałe...Dlatego też przez ogłoszenie świętej konstytucji zarządziliśmy, iż dojrzałość u osób płci męskiej zaczyna się natychmiast po ukończeniu czternastego roku, pozostawiając z kolei dobrze ustanowiony starodawny przepis co do osób płci żeńskiej, że po ukończeniu dwunastu lat uważane są za zdolne do rodzenia dzieci”; G. Tambrino, kol. 1660.

³² *Cod.*, Corpus Iuris Civilis Romani, D. Gothoredus, I, 3, 55-56, 2: „...Hujus autem perpetuae nostrae legis beneficia eos volumus obtinere, qui in monasterio vel

5. Papież Grzegorz Wielki (590-604)

Również Święty Grzegorz Wielki wspomina o oblacji, notując fakt ofiarowania świętemu Benedyktowi Maura i Placyda³³. Papież chciał także, by w Galii przyjmowano do klasztoru niewolników anglosaskich, którzy ukończyli 17-18 lat³⁴. Natomiast w liście z 592 roku, skierowanym do Symmachu, ze względu na obowiązującą w klasztorach na wyspach surową dyscyplinę zakazuje przyjmowania do nich kandydatów przed ukończeniem osiemnastego roku życia³⁵.

6. Synody VI i VII wieku

6.1. Synod w Arelatense (549 r.)

Synod w Arelatense postanowił, że dziewczęta dobrowolnie wstępujące do klasztoru oraz ofiarowane przez rodziców noszą jeszcze przez rok własne szaty. Dopiero po roku następują obłóczyny, a tym samym formalne przyjęcie do instytutu. Natomiast jeśli dziewczęta wstępowały do klasztoru, w którym nie było obo-

clericatu perseveraverint. Nam si qui eorum, de quibus praesentem legem posuimus, sanctimonialium vitam elegerint, ad secularem autem conversationem postea remeaverint: jubemus omnes eorum res ad jura ejusdem ecclesiae vel monasterii, a quo recesserint, pertinere"; G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

³³ G r z e g o r z W i e l k i, *Dialogi. Księga druga*. Przekład A. Świderkówna, Tyńiec 1994, nr 14, s. 317: „W tym czasie zaczęli go (świętego Benedykta – J. K.) odwiedzać moi chrześcijanie z Rzymu. Przywozili mu swoich synów, by ich wychował dla Boga wszechmogącego. Wtedy również Eutycezjusz i patrycjusz Tertullus ofiarowali mu swoich dobrze zapowiadających się synów: pierwszy – Maura, drugi zaś Placyda. Z nich dwóch Maur, już dorastający, dzięki swym dobrym obyczajom został wkrótce pomocnikiem swojego Mistrza, Placyd natomiast był jeszcze małym dzieckiem”; G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

³⁴ G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

³⁵ X. 31, III, c. 6: „Quia in insulis dura est congregatio monachorum, etiam pueros in eorum monasteriis ante XVIII. annum suscipi prohibemus...”; *Gregorii I Papae, Registrum Epistolarum*, t. I, ed. P. Ewald, L. M. Hartmann, Berolini 1887, I, 48, 591, Jun., s. 74-75; VI, 10, 595, Sept., s. 388-389: „Pergens auxiliante domino Deo nostro Jesu Christo ad patrimonium quod est in Galliis gubernandum volumus ut dilectio tua ex solidis quos acceperit vestimenta pauperum vel pueros Anglos, qui sint ab annis decem et septem vel decem et octo, ut in monasteriis dati Deo proficiant, comparet, quatenus solidi Galliarum, qui in terra nostra expendi non possunt, apud locum proprium utiliter expendantur. Si quid vero de pecuniis reddituum, quae dicuntur ablatae, recipere potueris, ex his quoque vestimenta pauperum comparare te volumus vel, sicut praefati sumus pueros, qui in omnipotentis Dei servitio proficiant...”.

wiązku stałego przebywania przez trzy lata nosiły własne szaty i dopiero po tym okresie przywdziewały zakonne, czyli następowały obłóczyny, a tym samym formalnie je inkorporowano do zakonu. Synod postanowił ponadto, że dziewczęta ofiarowane przez rodziców – nawet wbrew własnej woli – powinny być traktowane w taki sam sposób, jak mniszki, które dobrowolnie obrały życie zakonne. Po definitywnym zaś inkorporowaniu, czyli włączeniu do klasztoru, nie mogły powrócić do świata, a gdyby to uczyniły, zaciągały karę ekskomuniki³⁶.

6.2. Synod w Matisconense (581 r.)

Synod w Matisconense zajął się sytuacją dziewcząt, które poświęciły się służbie Bożej dobrowolnie lub wstąpiły do zakonu na prośbę rodziców, a później zawarły związek małżeński albo oddały się sprawom niegodnym, czyli prowadziły życie niezgodne z zasadami wiary katolickiej. Ani one, ani ich małżonkowie do końca życia nie mogli przystępować do Komunii świętej, jednak w przypadku choroby lub niebezpieczeństwa śmierci można im było, tj. zarówno kobiecie, jak i mężczyźnie, udzielić wiatyku³⁷.

³⁶ *Concilium Aureliatense* V (549), can. 19, J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima collectio*, t. IX, ann. 536-590, Paris et Leipzig 1901, can. 19, kol. 133-134: „Quaecumque etiam puellae, seu propria voluntate monasterium expetunt, seu a parentibus offeruntur, annum in ipsa qua intraverint veste permanent: in his vero monasteriis, ubi non perpetuo tenentur inclusae, triennium in ea qua intraverint veste permanent: et postmodum, secundum statuta monasterii ipsius, in quo elegerit permanere, vestimenta religionis accipiant. Quae si deinceps, sacra reliquentes loca, propositum sanctum saeculi ambitione transcendunt, vel illae, quae in domibus propriis, tam puellae quam viduae, commutatis vestibus convertuntur, cum his quibus conjugio copulantur, ecclesiae communionem priventur. Sane si culpam sequestratione sanaverint, ad communionis gratiam revertentur”; F. ab A l d e a s e c a, s. 31.

³⁷ *Concilium Matisconense* (581), J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum. Nova et amplissima collectio*, t. IX, can. 12, kol. 934: „De puellis vero quae se Deo voverint, et praeclarae decore aetatis ad terrenas nuptias transierint, id custodiendum esse decrevimus, ut si qua puella voluntarie, aut parentibus suis rogantibus, religionem professae, vel benedictionem fuerit consecuta, et postea ad conjugium, aut illecebras saeculi, quod potius stuprum est quam conjugium iudicandum, transgredi praesumserit, usque ad exitum, cum ipso qui se huiusmodi consortio miscuerit, communionem privetur. Quod si se poenitentia ducti sequestraverint, quamdiu episcopo loci illius visum fuerit, a communionem gratia suspendantur, ita tamen, ut propter infirmitatem, aut subitaneum transitum, viaticum illis miseracionis intuitu non negetur”; F. ab A l d e a s e c a, s. 31.

6.3. Czwartysynod w Toledo (633 r.)

Praktyka obłacji ojcowskiej została usankcjonowana formalnie podczas czwartego synodu w Toledo w 633 roku przez sławną w historii życia zakonnego formułę *Monachum aut paterna devotio aut propria professio facit*³⁸ (mnichem [człowiek – J. K.] staje się albo przez ojcowskie oddanie, albo przez dobrowolne i świadome złożenie profesji). Ustalono wówczas, że obie instytucje, tj. *paterna devotio i propria professio*, mają stały walor i są nieodwołalne, tzn. zarówno ofiarowani przez ojca, jak i ci, którzy dobrowolnie złożyli profesję, stali się mnichami i nie mogli powrócić do życia w świecie, czyli opuścić klasztoru³⁹. Jeśli zdjęliby oni strój zakonny, opuścili klasztor i pomimo napomnienia nie powrócili do niego, uważano ich za apostatów i wyklętych⁴⁰.

6.4. Dziesiąty synod w Toledo (656 r.)

Aby zapobiec nadużyciom wynikającym z instytucji obłacji ojcowskiej, dziesiąty synod w Toledo dwadzieścia trzy lata później ustalił, że rodzice mogą ofiarować dzieci, lecz tylko do dziesiątego roku życia, później zaś podjęcie decyzji o wstąpieniu do klasztoru zależy wyłącznie od dzieci⁴¹.

³⁸ *Concilium Toletanum IV* (633), J. D. Mansi, *Amplissima coll. Concil.*, vol. X, ann. 590-653, Paris et Leipzig 1901, can. 49, kol. 631: „*Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit: quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. Proinde his ad mundum reverti intercludimus aditum, et omnem ad saeculum interdicimus regressum*”.

³⁹ *Concilium Toletanum IV* (633), can. 49, kol. 631; C. XX, q. 1, c. 3; F. ab Aldeaseca, s. 31; G. Tamburino, kol. 1660.

⁴⁰ *Concilium Toletanum IV* (633), can. 55, kol. 632: „*Quicumque ex saecularibus accipientes poenitentiam totonderunt se, et rursus praevaricantes laici effecti sunt, comprehensi ab episcopo suo ad poenitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per poenitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertentur, vere ut apostatae coram ecclesia anathematis sententia condemnentur. Non aliter et hi qui detonsi a parentibus fuerint, aut sponte sua; amissis parentibus, seipsos religioni devoverunt, et postea habitum saecularem sumpserunt, et iidem a sacerdote comprehensi ad cultum religionis, acta prius poenitentia revocentur. Quod si reverti non possunt vere ut apostatae anathematis sententiae subjiciantur. Quae forma servabitur etiam in viduis virginibusque sacris, ac poenitentibus feminis, quae sanctimonialium habitum induerunt, et postea aut vestem mutaverunt, aut ad nuptias transierunt*”; F. ab Aldeaseca, s. 31-32.

⁴¹ *Concilium Toletanum X*, (656), can. 6, J. D. Mansi, *Amplissima coll. Concil.*, vol. XI, Paris et Leipzig 1901, kol. 36-37: „*...Ideoque si in qualibet minori aetate, vel religionis tonsuram, vel religionem debitam vestem, in utroque sexu filii aut*

Lektura dokumentów mówiących o prawie ojca do oddawania dzieci do klasztoru nawet mimo ich sprzeciwu i po osiągnięciu przez nie pełnoletności może prowadzić do wniosku, że władza ojcowska nad dziećmi w pierwszych wiekach Średniowiecza była zbyt wielka. Trzeba jednak mieć na uwadze fakt, że obowiązywały jeszcze wówczas dyspozycje prawa rzymskiego, według których ojcu przysługiwała absolutna władza nad dziećmi. Mógł on nawet decydować o ich życiu i śmierci⁴².

7. Stopniowe zanikanie instytucji obłacji

W miarę upływu czasu władza ojcowska dotycząca ofiarowania dzieci do klasztoru słabła, a nawet po koniec siódmego wieku często nie była przestrzegana i wychodziła z użycia. Coraz też częściej zadawano sobie pytanie, czy obłacja uczyniona w imieniu małoletniego dziecka, na mocy której zostało ono oddane klasztorowi, rzeczywiście je obowiązuje, zwłaszcza po osiągnięciu pełnoletności⁴³. Dlatego święty Bonifacy († 754) w roku 726 zwrócił się do papieża Grzegorza II (715-731) z zapytaniem, czy osoba ofiarowana w dzieciństwie przez rodziców do klasztoru może po osiągnięciu pełnoletności swobodnie go opuścić i przyjąć inne zobowiązania. Odpowiedź papieża była zdecydowanie negatywna⁴⁴.

unus aut ambo parentes dederint, certe aut nolentibus vel nescientibus se, susceptam non mox visam in filiis abdicaverint, sed vel coram se, vel coram ecclesia, palamque in conventu eosdem filios talia habere permiserint ad saecularem reverti habitum ipsis filiis quandoque penitus non licebit: sed convicti, quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, mox ad religionis cultum habitumque revocentur, et sub aeterna districtione hujusmodi observantiae inservire cogantur. Parentibus sane filios suos religioni contradere, non amplius quam usque ad decimum aetatis eorum annum licentia poterit esse. Postea vero, an cum voluntate parentum, aut suae devotionis sit solitarium votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum. Quisquis autem vel abolitione tonsurae, vel saecularis vestis assumptione detectus fuerit attigisse transgressionem, et excommunicationis censuram accipiat, et religioni semper inhaereat"; *Collectio Antiqua Canonum Poenitentialium*, Spicilegium sive Collectio veterum aliquot scriptorum, ed. L. D'Achery, Parisiis 1723, l. 3, c. 73, s. 554; C. M. F i g u e r a s, s. 60; F. ab A l d e a s e c a, s. 32; G. T a m b u r r i n o, kol. 1660.

⁴² *Institutiones*, I, 9, I. 12; *Digesta*, I, 6-7; *Digesta*, XXVIII, 2, 1, 11: *Codicis*, VIII, 47, 1, 10: „Libertati a majoribus impensum est, ut patribus, quibus jus vitae in liberos, necisque potestas erat permissa...”; F. ab A l d e a s e c a, s. 32.

⁴³ F. ab A l d e a s e c a, s. 32; C. M. F i g u e r a s, s. 67.

⁴⁴ *Gregorius II ad Bonifacium Episcopum*, J. D. Mansi, *Amplissima coll. Concil.*, vol. XII, Paris et Leipzig 1901, VII, kol. 245: „Addidisti adhuc, quod si pater vel

Również w zbiorach kanonicznych i ustawodawstwach Wizygotów i innych państw Zachodu została zasadniczo uznana przeszkoda wieku przy przyjmowaniu do zakonu, a także obłacja ojczowska oraz obowiązek stałego wytrwania w zakonie z niej wynikający⁴⁵.

W księgach pokutnych Irlandii i Wielkiej Brytanii z VII i VIII wieku w kwestii obłacji i jej skutków spotykamy tę samą tendencję⁴⁶. Obłacja dotyczyła chłopców do piętnastego roku życia i dziewcząt, które nie ukończyły 16-17 lat⁴⁷. W Galii natomiast za panowania Merowingów i Karolingów podczas przyjmowania do zakonów zachodziła przeszkoda małoletniości nawet w przypadku

mater filium vel filiam intra septa monasterii in infantiae annis sub regulari traderint disciplina; utrum liceat eis, postquam pubertatis impleverint annos, egredi, et matrimonio copulari. Hoc omnino devitamus, quia nefas est, ut oblati a parentibus Deo filiis voluptatis fraena laxentur"; F. ab Aldeaseca, s. 32; C. M. Figueras, s. 67.

⁴⁵ *Leges Liutprandi, Edictus ceteraeque Longobardorum Leges. Cum Constitutionibus et Pactis Principum Beneventanorum. Ex maiore editione Monumentis Germaniae inserta, Correctiores recudi curavit F. Bluhme, Hanoverae 1869, anno 11, p. Chr. 723, nr 30, s. 99: „De his feminis, quae uelamen sancte religionis suscipiunt, aut quae a parentibus suis deo uouuntur, aut ipsae se elegerunt, religionis habitu aut uestem monastiga induere uedentur, quamquam a sacerdote consegrate non sint, sic nobis iustum paruit esse pro dei amore, ut in ipso habitu in omnibus perseuerent, nec sit excusatio mali hominibus dicendo: „quod sacrae non sunt, ideo si copulatio culpa non habent”. Sed, ut supra premissimus, quae talem signum super se, id est uelamen et ueste sancte dei genetrices mariae, quocumque genio in se suscipiunt, et postea ad saecularem uitam uel habitu transire nullatenus presumat. Quia considerare deuit omnes cristianus, quod si quicumque saeculares parentem nostram saecularem disponat, cum solo anolo eam subarrat et suam facit, et si postea alter eam oxorem ducit, culpauiles inuenitur solidos sexcentos...”; C. M. Figueras, s. 62-63 i cytowana tam literatura; G. Tamburino, kol. 1660.*

⁴⁶ *Capitula Theodori, Capitula Dacheriana, Die Bussordnungen der abendländischen Kirche, nebst einer rechtsgeschichtlichen Einleitung herausgegeben, F. W. H. Wasserschleben, Halle 1851, c. 43, s. 149: „Infans pro infante potest dari monasterium Deo, quamvis alium uouisset; et tamen melius est votum implere. Similiter pecora cetera, si necesse est, pro coequali”; *Hibernensis Collectio Canonica, Die Irische Kanonensammlung*, ed. H. Wasserschleben, Leipzig 1885, l. 18, c. 11, s. 53-54; C. M. Figueras, s. 63-64; G. Tamburino, kol. 1661.*

⁴⁷ *Canones Gregorii, Capitula Dacheriana, c. 166, s. 159: „Puer XV annorum potest se monachum facere, puella XVI vel XVII, quae in potestate parentum est”; *Capitula Theodori, Canones Gregorii, c. 163, s. 178; c. 186, s. 179: „Puer ante XV annorum sine uoluntate patris sui non debet monasterium intrare, puella XVII”; C. M. Figueras, s. 62-63; G. Tamburino, kol. 1661.**

zaniku lub osłabienia władzy ojcowskiej⁴⁸. Karol Wielki ustalił, że w przypadku wstąpienia dziecka do klasztoru powinna zachodzić zgodność woli rodziców i jego samego po osiągnięciu wieku dojrzałego, tj. po ukończeniu piętnastu lat⁴⁹. Tak więc stopniowo ustalała się zasada polegająca na tym, że do klasztoru można było przyjmować tylko tych, którzy podjęli decyzję dobrowolnie⁵⁰. Decyzja władcy Franków wiąże się zapewne z tym, że w omawianym okresie – jak potwierdza Rabanus Maurus – bardzo częste były dezercje oblatów⁵¹.

Już w Prawie Dekretałów i innych średniowiecznych aktach prawnych spotykamy dyspozycje dotyczące wieku osoby przyjmowanej do zakonu. I tak synod w Moguncji z 813 roku ustalił, że wolno było przyjmować tylko takiego kandydata, który osiągnął wymagany wiek i wstępował dobrowolnie⁵². I chociaż w dokumencie sy-

⁴⁸ *Concilium Moguntinense 813 (mense Maio)* – Jun. 9, Monumenta Germaniae Historica, ed. Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi, Legum Sectio III, Concilia, t. II, Concilia Aevi Karolini I, pars I, Hannoverae et Lipsiae 1906, c. 23, s. 267: „De clericis vero hoc statuimus, ut hi, qui hactenus inventi sunt, sive in canonico sive in monachico ordine, tonsorati sine eorum voluntate, si liberi sunt, ut ita permaneant, et deinceps cavendum, ut nullus tondatur nisi legitima aetate et spontanea voluntate vel cum licentia domini sui”; *Concilium Cabillonense*, 813, c. 7, s. 275; *Capitula de causis cum episcopis et abbatibus tractandis (an. 811)*, Monumenta Germaniae Historica, ed. Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi, Legum Sectio II, Capitularia Regum Francorum, t. I, ed. A. Boretius, Hannoverae 1883, c. 10, s. 163; C. M. F i g u e r a s, s. 68-69, 74-75.

⁴⁹ *Capitula de causis cum episcopis et abbatibus tractandis (an. 811)*, c. 10, s. 163: „In quo canonum vel in cuius sancti patris regula constitutum sit, ut invitus quislibet aut clericus aut monachus fiat, aut ubi Christus praecipisset aut quis apostolus praedicasset, ut de nolentibus et invitis et vilibus personis congregatio fieret in ecclesia canonicorum vel monachorum”; *Duplex legationis edictum*, 789, m. Martio 23, c. 11-12, s. 63; *Capitula ad lectionem canonum et Regulae S. Benedicti pertinentia*, 802 Oct.?, c. 23, s. 108; *Capitula ecclesiastica ad Salz data, 802-803*, c. 7, s. 119; *Capitulare Missorum in Theodonis Villa datum primum, mere ecclesiasticum*, c. 14, s. 122: „Ut infantulae aetatis puellulae non velentur antequam ille elegere sciant quid velint, salva canonica auctoritate” *Capitulare Ecclesiasticum*, 818. 819, c. 20, s. 278; *Capitularia legibus addenda*, 818. 819, c. 21, s. 286; C. M. F i g u e r a s, s. 68-69.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ R a b a n u s M a u r u s, *Liber de oblatione puerorum (anno 819)*, Patrologiae cursus completus, Series secunda, in qua prodeunt patres, doctores scriptoresque Ecclesiae Latinae a Gregorio Magno ad Innocentium III, J. P. Migne, t. CVII, kol. 419-440; C. M. F i g u e r a s, s. 66-75; G. T a m b u r r i n o, kol. 1661.

⁵² X. III, 31, c. 1: „Nullus tondeatur, nisi in legitima aetate et spontanea voluntate”; *Concilium Moguntinense 813 (mense Maio)* – Jun. 9, c. 23, s. 267; F. ab A l d e a s e c a, s. 34.

nodalnym jest tylko określenie *legitima aetate*⁵³, to jednak zgodnie z innymi późniejszymi źródłami przyjmowany kandydat musiał mieć ukończone czternaście lat⁵⁴.

W wiekach IX-XI, mimo że dopuszczało się w dalszym ciągu możliwość oblacji ojcowskiej i obowiązek wieczystego jej zachowania, zaczęła się wytwarzać inna, a nawet przeciwna do poprzedniej praktyka, szczególnie w przypadkach, gdy do klasztoru oddawano dzieci wbrew ich woli. Takie postępowanie zaczęto uważać za niewłaściwe. Pojawiła się również tendencja do redukcji okresu małoletniości do 10-12 lat, aby wstępujący mieli większą swobodę w podejmowaniu decyzji. Występowano także niejednokrotnie przeciwko oblacji ojcowskiej ze względu na liczne związane z nią nadużycia w życiu monastycznym oraz poszczególnych klasztorach⁵⁵. Dlatego też od jedenastego wieku w nowo powstałych zakonach podnoszono wiek przyjmowanych osób. Kartuzi na przykład postanowili w swoich pierwszych konstytucjach z 1228 roku, że można przyjmować tylko tych, którzy ukończyli dwadzieścia lat⁵⁶. Natomiast Premostratensi⁵⁷ i inne zakony w sposób zdecydowany przeciwstawiały się oblacji ojcowskiej. Cystersi na kapitule w 1157 roku podjęli nawet uchwałę, że do nowicjatu można przyjmować

⁵³ X. III, 31, c. 1; T. Leccisotti, s. 524-525; F. ab Aldeaseca, s. 34.

⁵⁴ F. ab Aldeaseca, s. 34 i cytowane tam źródła oraz literatura. Autor cytuje dekretały zamieszczone w *Corpus Iuris Canonici*.

⁵⁵ F. ab Aldeaseca, s. 32-33; C. M. Figueras, s. 59-60, 68-69; G. Tamburino, kol. 1661.

⁵⁶ *Statuta Ordinis Carthusiensis*, L. Holstenius, Codex regularum, monasticarum et canonicarum, t. II, Augustae Vindelicorum 1759, c. 27, s. 322: „Pueros, sive adolescentulos non recipimus quia per eos Monasteriis multa contigisse dolemus, et magna spiritualia simul et corporalia pericula formidantes: Sed viros, qui juxta praeceptum Domini per manum Moysi viginti ad minus annorum sacra possint ad bella procedere. His expletis, quod de cella promissimus, exequamur”; C. M. Figueras, s. 84; F. ab Aldeaseca, s. 33.

⁵⁷ *Statuta Candidi et Canonici Ordinis Praemonstratensis*, L. Holstenius, Codex regularum, monasticarum et canonicarum, t. V, Augustae Vindelicorum 1759, Distinctio I, c. XV, 2, s. 220: „Ante omnia advertatur: An in iis inveniatur notabilia quaedam indicia, ob quae merito credantur a Spiritu Dei ad Religionem agi, ut proinde sperari possit, quod is, qui tam arduum, bonumque in eis opus coepit, idem sit et perfecturus: An sint doli capaces, et tam maturum habeant iudicium, ut intelligere queant quae sit illius Professionis obligatio, ad quam aspirant: An per semetipsos, non per interpositas personas; et ex seipsis, non parentum, vel amicorum, aut quorumcumque aliorum vi, vel metu compulsi habitum petant Regularem; F. ab Aldeaseca, s. 33.

tylko osoby, które ukończyły osiemnaście lat⁵⁸. Postanowienie powyższe często przypomniano na licznych kapitułach, a na opatów i innych przełożonych przyjmujących do zakonu niezgodnie z owymi wytycznymi nakładano różnego rodzaju kary, jak na przykład post czy pozbawienie urzędu⁵⁹.

Trzeba także zaznaczyć, że wymienione wyżej zakony nie tylko nie przyjęły instytucji obłacji we własnych ustawach, lecz ją nawet w sposób wyraźny wykluczyły⁶⁰.

8. Doktryna Gracjana

Gracjan natomiast, gromadząc w *Dekrecie*⁶¹ dotychczasowe postanowienia, opowiada się za obłacją małoletnich i obowiązkami

⁵⁸ *Statuta Capituli generalis Ordinis Cisterciensis anno M.C.LVII celebrati*, L. Holstenius, *Codex regularum, monasticarum et canonicarum*, t. II, Augustae Vindelicorum 1759, nr 28, s. 397: „Potest Pater Abbas ejicere Novitium, ubi inordinate receptum invenerit, non enim debet Novitius recipi minus quam decem et octo annos habens, nec talis quem ter in die comedere opus sit”; C. M. F i g u e r a s, s. 84; F. ab A l d e a s e c a, s. 33.

⁵⁹ *Kapituła Generalna z 1175 r.*, Statuta Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis, ab anno 1116 ad annum 1786, t. I, ab anno 1116 ad annum 1220, ed. J. Canivez, Louvain 1933, nr 26, s. 84: „Qui pueros minores XVIII annis receperit tribus diebus sit in levi culpa et uno eorum in pane et aqua, hoc tamen indulto quod pueri iam recepti non expellantur. Qui deinceps receperit tandem sit feria sexta in pane et aqua quamdiu secum habuerit”; *Kapituła Generalna z 1196 r.*, nr 65, s. 209: „Abbas qui novitium infra 18 annos constitutum recepit, omni sexta feria probationis eius sit in pane et aqua. Similiter prior et cellerarius et alii quorum consilio hac factum fuerit”; V. H e r m a n s, *De novitiatu in Ordine Benedictino-Cisterciensi et in iure communi usque ad annum 1335*, *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis*, 3(1947) fasc. 1-4, s. 30-32.

⁶⁰ *Regula Militum Templariorum*, L. Holstenius, *Codex regularum, monasticarum et canonicarum*, t. II, Augustae Vindelicorum 1759, c. 62, s. 439: „Quamvis Regula sanctorum Patrum pueros in Congregatione permitat habere; nos de talibus non collaudamus vos umquam onerare. Qui vero filium suum, vel propinquum, in Militari Religione perenniter dare voluerit, usque ad annos, quibus viriliter armata manu possit inimicos Christi de Terra sancta delere, eum nutriat: dehinc secundum Regulam in medio Fratrum Pater vel Parentes eum stuant, et suam petitionem cunctis patefaciant. Melius est enim in pueritia non vovere, quam, posteaquam vir factus fuerit, enormiter retrahere”; F. ab A l d e a s e c a, s. 33; C. M. F i g u e r a s, s. 84-85.

⁶¹ *Dekret* został ukończony po roku 1139, ponieważ Gracjan przytacza jeszcze kanony II Soboru Laterańskiego, który odbył się w tym właśnie roku, nie uwzględnia natomiast żadnego dekretu z ostatnich lat pontyfikatu Innocentego II, który zmarł w 1143 roku. Można zatem przyjąć, że *Dekret* został zakończony najpóźniej w latach 1140-1142. A. M. S t i c k l e r, *Historia iuris canonici latini. Institutiones academicae. I. Historia fontium*, Roma 1985, s. 204; P. E r d ö, *Introduc-*

z niej wyphywającymi⁶². W kausie dwudziestej przedstawia problem dotyczący dwóch małoletnich chłopców ofiarowanych przez rodziców klasztorowi. Jeden z nich został przekazany wbrew swojej woli, drugi natomiast uczynił to dobrowolnie, tzn. wyraził zgodę na wstąpienie do klasztoru i na obłóczyny. Po osiągnięciu pełnoletności ten, który został przekazany wbrew swojej woli, powrócił do życia w świecie, drugi natomiast, czyli ten, który dobrowolnie zgodził się na prowadzenie życia monastycznego, zapragnął przejść do klasztoru o ściślejszej obserwacji⁶³. Po przedstawieniu sytuacji Gracjan formułuje następujące pytania:

1) Czy jeśli ktoś jako małoletni został oddany do klasztoru, jest zmuszony pozostać w nim na zawsze⁶⁴?

2) Czy jeśli wbrew woli rodziców przyjął w wieku młodzieńczym tonsurę albo szatę zakonną, będzie mógł wystąpić z zakonu czy też nie⁶⁵?

3) Czy jeśli ktoś wbrew własnej woli przyjął habit, będzie zobowiązany do noszenia go, czyli do przebywania w klasztorze aż do śmierci, czy też nie⁶⁶?

4) Czy wolno przejść z jednego klasztoru do innego, ale o ściślejszej obserwacji?⁶⁷

tio in historiam scientiae canonicae. Praenotanda ad Codicem, Roma 1990, s. 43; P. H e m p e r e k, W. G ó r a l s k i, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. t. 1. cz. I, Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Lublin 1995, s. 80; L. M u s s e l l i, *Storia del diritto canonico. Introduzione alla storia del diritto canonico e delle istituzioni ecclesiali*, Torino 1992, s. 36-37; I. S u b e r a, *Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego*, Warszawa 1977, s. 85. Istnieją też inne opinie dotyczące czasu powstania Dekretu Gracjana, np. A. V e t u l a n i, *Dekret Gracjana i pierwsi Dekretyści w świetle nowego źródła*, Kraków 1955, s. 122-127.

⁶² C. XX; C. M. F i g u e r a s, s. 85; G. T a m b u r r i n o, kol. 1661

⁶³ C. XX, dict. introductorium: „Duo pueritiae annos agentes a parentibus monasterio traditi sunt; unus inuitus, alter spontaneus cucullam induit. Ad annos pubertatis uenientes, inuitus ad secularem miliciam redit, spontaneus monasterium districtius petit”; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁶⁴ C. XX, dict. introductorium: „Nunc primum queritur, si in pueritiae annis traditi cogantur religionis propositum tenere?”; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁶⁵ C. XX, dict. introductorium: „Secundo, si preter uoluntatem parentum tonsuram uel religionis uestem quis in pueritia accipiat, an possit sibi detrahi, an non?”; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁶⁶ C. XX, dict. introductorium: „Tertio, qui preter propriam uoluntatem cucullam induerit, an cogatur eam retinere, an non?”; C. M. F i g u e r a s, s. 87.

⁶⁷ C. XX, dict. introductorium: „Quarto, si ab uno monasterio in aliud districtius liceat alicui transire?”.

W dalszej części wywodu Gracjan odpowiada na tak sformułowane pytania. Jego zdaniem ci, którzy zostali oddani do klasztoru jako niepełnoletni, po osiągnięciu pełnoletności mogą w nim pozostać albo go opuścić⁶⁸. Powyższe twierdzenie Gracjan opiera na wskazaniach pewnego synodu⁶⁹, dla którego z kolei głównym źródłem w tej materii są wytyczne zamieszczone w *Regulach Dłuższych* świętego Bazylego Wielkiego⁷⁰. Warto także zauważyć, że według Gracjana te same wymogi, które dotyczą skuteczności ślubu dziewictwa, odnoszą się również do profesji monastycznej⁷¹, a ślub dziewictwa nabiera mocy prawnej z chwilą osiągnięcia pełnoletności, czyli zdolności do zawarcia związku małżeńskiego⁷². Zdaniem Gracjana profesja wywiera skutki prawne dopiero po osiągnięciu przez składającego ją pełnoletności, jeśli wcześniej rodzice nie wyrazili na nią zgody. Jeśli natomiast uczynili to, staje się ona nieodwołalna, a więc nie można wówczas opuścić klasztoru i zawrzeć związku małżeńskiego⁷³. Zgodnie z wytycznymi wcześniejszego ustawodawstwa, a zwłaszcza IV synodu tolekańskiego z 633 roku, Gracjan mówi o wieczystości obłacji dokonanej przez rodziców⁷⁴. Ci, którzy

⁶⁸ C. XX, q. 1, dict. ante c. 1: „Quod intra annos pueritiae traditi, cum adulti fuerint, liberum habeant arbitrium manendi uel discedendi, probatur auctoritate noxae Synodi in qua sic statutum est”; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ *Notationes Correctorum*, C. XX, q. 1, c. 1: „Nonae: In nonnullis vetustis exemplaribus est: octavae. Verum in octava ab Hadriano II. habita non habetur, sed in libro B. Basilii de institutis monachorum, Rufino interprete, cap. 8. Similia etiam sunt apud eundem B. Basilium in regulis fusius disputatis, cap. 15”; B a z y l i W i e l k i, *Reguly dluzsze*, nr 15, s. 95-99; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷¹ C. XX, q. 1, dict. post c. 1: „Si uirginitatis professio tunc incipit esse firma, cum etas ceperit esse adulta, et religionis professio tunc demum debet esse firma, cum ad adultam etatem peruentum fuerit. Sed hic de illa professione agitur, que in annis pueritiae proprio arbitrio Deo offertur, quam non confirmat parentum consensus. Ceterum, que a parentibus Deo offertur professio, inuiolatam seruari oportet; V. F. M u z z a r e l l i, *De professione religiosa a primordiis ad saec. XII*, Romae 1938, s. 121-122; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷² C. XX, q. 1, c. 1; V. F. M u z z a r e l l i, s. 121-122; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷³ C. XX, q. 1, c. 2: „Addidstis adhuc, quod si pater uel mater filium filiamue intra septa monasterii in infaniae annis sub regulari tradiderunt disciplina, utrum liceat eis postquam ad pubertatis inoleuerint annos egredi, et matrimonio copulari. Hoc omnino deuitamus, quia nefas est, ut oblati a parentibus Deo filiis uoluptatis frena relaxentur”; V. F. M u z z a r e l l i, s. 122; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷⁴ C. XX, q. 1, c. 3: „Monachum aut paterna deuotio, aut propria professio facit. Quicquid horum fuerit, alligatum tenebit. Proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, et omnes ad seculum interdicimus regressus”; V. F. M u z z a r e l l i, s. 122; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

przez rodziców zostali oddani do klasztoru, powinni w nim pozostać na zawsze⁷⁵. Kanon piąty kauzy dwudziestej kwestii pierwszej *Dekretu* Gracjana, który jest paleą i zarazem zawiera treść listu Grzegorza I skierowanego w roku 591 do Antchemiusza, postanawia, że na Wyspach (Brytyjskich), czyli w Kościele insularnym, nie wolno przyjmować do zakonu osób, które nie ukończyły osiemnastego roku życia⁷⁶.

W sprawach poruszanych przez Gracjana wypowiadał się również wcześniej synod tryburiński z 895 roku, który postanowił, że osoby przekazane do klasztoru przez rodziców nie mogły go opuszczać ani zawierać związku małżeńskiego⁷⁷.

Na ostatnie z przytoczonych pytań, dotyczące przejścia do innego klasztoru ściślejszej obserwacji, Gracjan, powołując się na wytyczne wspomnianego synodu tryburińskiego z 895 roku, daje odpowiedź pozytywną⁷⁸.

9. Nauczanie papieży XII i XIII w.

Papieże, których pontyfikaty przypadły na XII i XIII wiek, wydając zarządzenia dotyczące konkretnych sytuacji, przyczyniali się do likwidowania instytucji obłacji⁷⁹. I tak Aleksander III

⁷⁵ C. XX, q. 1, c. 4: „Quicumque a parentibus propriis in monasterio fuerint delegatus, nouerit se ibi perpetuo mansurum...”; V. F. M u z z a r e l l i, s. 123; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷⁶ C. XX, q. 1, c. 5: „Quia autem dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis ante XVIII. annorum tempora suscipi prohibemus, uel si qui nunc sunt tua eos prouidentia auferat, et in urbem Romanam transmittat. Hoc et in Palmaria aliisque insulis te per omnia uolumus custodire”; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷⁷ C. XX, q. 1, c. 6: „Quem progenitores ad monasterium tradiderunt, et in ecclesia cepit canere et legere, nec uxorem ducere, nec monasterium deserere poterit: sed si discesserit, reducatur; si tonsuram dimiserit, rursus tondeatur; uxorem si usurpauerit, dimittere compellatur”; *Concilium Triburiense 895*, J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. XVIII, an. 875-967, Parisiis 1902, c. 23-24, kol. 144-146; C. M. F i g u e r a s, s. 86.

⁷⁸ C. XX, q. 4, dict. ante c. 1; „Quod uero ab uno monasterio in aliud districtius transire monachis liberum sit, ex Concilio Triburiensi habetur...”; C. XX, q. 4, c. 1: „Virgines sacrae si pro lucro animae suae propter districtiorem uitam ad aliud monasterium pergere disposuerint, ibidemque conmanere decreuerint, sinodus concedit. Si uero fuga disciplinae alium locum quiesierint, redire cogantur”; C. XX, q. 4, dict. p. c. 1: „Quod autem de uirginibus sacris hoc capitulo statuitur de monachis etiam consequenter intelligitur, de quolibet etiam clerico”.

⁷⁹ F. ab A l d e a s e c a, s. 33-34; Autor powołuje się na dekretały zamieszczone w *Corpus Iuris Canonici*.

(1159-1181) w liście do biskupa Benewentu z roku 1159 (lub 1160) stwierdza, że ten, kto złożył śluby przed ukończeniem czternastego roku życia, nie jest zobowiązany do pozostawania w zakonie, chyba że potwierdziłby swoją decyzję po osiągnięciu pełnoletności⁸⁰.

Również papież Klemens III (1187-1191) zarządził, że jeśli rodzice przekazali do klasztoru córkę, która nie ukończyła dwunastego roku życia, a po osiągnięciu dojrzałości dobrowolnie przywdziała habit, czyli złożyła profesję monastyczną, nie mogła ona wystąpić z zakonu i powrócić do życia w świecie⁸¹.

Z kolei papież Celestyn III (1191-1198) wydał zarządzenie, na mocy którego dziecko oddane do klasztoru mogło po dojściu do pełnoletności w sposób swobodny zaprzestać noszenia habitu, co

⁸⁰ X. III, 31, c. 11: „Significatum est nobis, et pro certo monstratum, quod Guiboldus, nondum incipiens esse XIV. annorum, timore magistri, qui eum literis erudiebat, habitum religionis apud ecclesiam de Resone suscepit, et inde sicut puer infra annum exivit, et per saeculi vanitates iam sex annis et eo amplius vagabundus discurrit. Unde, quoniam huius rei veritatis nobis non constat, fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo Mandamus, quatenus rem ipsam diligenter inquiras, et, si inveneris, quod G. non fuisset a parentibus oblatum, nec incepit esse XIV. annorum, quando ad religionem accessit, et infra XIV. annum facti voti poenitens a religione recesserit, si in saeculo voluerit remanere, eum ab illo voto professionis, quod fecit, auctoritate pontificali denunciis absolutum, et absolutio-nem eius tam ecclesiae de Resone quam populo tuae civitatis studeas publicare. Si autem a parentibus forte fuerit oblatum, seu XIV. annum compleverit, quum religionem intravit, seu post decimum quartum annum professionem a se prius factam ratam habuerit, eum ad eandem vel ad aliam religionem cum omni districtio-ne transire compellas”; F. ab A l d e a s e c a, s. 34.

⁸¹ X. III, 31, c. 12: „...Utrum ea. Quae infra discretionis annos, a parentibus monasterio tradita est, et habitum religionis induens, benedictionem accepit, et exiens postmodum se cuidam militi copulavit, ex quo etiam prolem suscepit, ad monasterium redire cogatur, quum illa se asserat, postquam consentiendi habuerit aetatem, dissensisse, et benedictionis munus invitam se suscepisse commemorat. Super hoc Consultationi tuae taliter respondemus, quod, quum iuxta concilii Toletani censuram monachum aut paterna devotio aut propria professio faciat, quicquid horum fuerit allegatum, tenebit, revertendi ad saeculum aditu penitus interdicto. Non enim videtur illa monasticae professionis a se posse iugum excutere, quum eam non constet evidenter contradixisse, quum benedictionem accepit, quam utique non nisi in aetate discretionis recipiunt quae vclantur, praesertim si ratihabitione secuta, etsi eam quandoque contradixisse constiterit, quod ante gestum fuerat roboratur...Tunc enim, quia liberum habet arbitrium, in electione propositi sequi parentum non cogitur voluntatem”; *Concilium Toletanum IV* (633), J.D. Mansi, *Amplissima coll. Concil.*, vol. X, ann. 590-653, can. 49, kol. 631; F. ab A l d e a s e c a, s. 34.

było jednoznaczne z wystąpieniem z klasztoru, albo potwierdzić fakt złożonej poprzednio profesji⁸².

W taki sposób w miarę upływu lat stopniowo ustalała się zasada, że przeszkoda wieku przy przyjmowaniu do zakonu istnieje do ukończenia czternastego roku życia. Gdyby zatem małoletni został ofiarowany albo dobrowolnie wstąpił do zakonu, to po osiągnięciu pełnoletności mógł opuścić klasztor i nawet zażądać zwrotu dóbr rodzinnych, które mogłyby mu być wydane⁸³. Zasadę tę potwierdziły w sposób urzędowy dekretały papieża Grzegorza IX (1227-1241)⁸⁴.

Wkrótce papież Innocenty IV (1243-1254) postanowił, że ci, którzy wstąpili do klasztoru przed czternastym rokiem życia, mogli po ukończeniu piętnastu lat z niego wystąpić, chyba że profesję złożyli mając piętnaście lat lub ją później ratyfikowali, czyli potwierdzili poprzedni akt prawny⁸⁵.

Reasumując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że w XII i XIII wieku wytworzył się najpierw zwyczaj, a następnie prawo obowiązujące przez kilka kolejnych stuleci. Polegało ono na

⁸² X. III, 31, c. 14: „...Sane nuper nostris auribus est relatum, quod, quum B. miles...se cum filio suo discretionis annos nullatenus attingente ad quoddam monasterium, cum bonis suis etiam, quae a monasterio ipso tenerat, contulisset, dictum filium suum fecit habitum suscipere monachalem... Discretionis tuae taliter respondemus, quod, si dictus puer ad annos discretionis pervenerit, et habitum retinere noluerit monachalem, si ad hoc ipsum induci nequiverit, non est ullatenus compellendus, quia tunc liberum sibi erit, eum dimittere, et bona paterna, quae ipsi ex successione proveniunt, postulare”; T. S c h a e f e r, *De religiosis ad normam Codicis Iuris Canonici*, ed. IV, Roma 1947, s. 425; F. a b A l d e a s e c a, s. 34.

⁸³ X. III, 31, c. 1-2: „Nullus tondeatur, nisi in legitima aetate et spontanea voluntate...”; G. T a m b u r r i n o, kol. 1661; C. M. F i g u e r a s, s. 87-88.

⁸⁴ Bardziej szczegółowe wytyczne dotyczące omawianego zagadnienia są zamieszczone w: X. III, 31, c. 1-24; G. T a m b u r r i n o, kol. 1661; C. M. F i g u e r a s, s. 87-88.

⁸⁵ VI^o. III, 14, c. 1: „Is, qui monasterium ante XIV. annum, ut monachus efficiatur, ingreditur, nisi eo completo professionem faciat in sequenti, vel habitum religionis suscipiat, qui dari profitentibus consuevit, seu professionem, a se prius factam ratam expresse habeat, libere potest infra sequentem annum ad saeculum remeare. Quodsi per totum sequentem annum in monasterio permanserit, ubi professorum et novitiorum sunt habitus indistincti: professionem per hoc fecisse, vel, si quam prius fecerat, ratam habuisse videtur, nisi tanta indistinctio ibi habitus habeatur, quod et professi et novitii, ac etiam alii, communem vitam cum eis ducentes, simili penitus habitu induantur. Qui vero post quartum decimum annum habitum religionis assumerit, si per annum illum gestaverit, extunc religionem assumptam praesumitur veraciter esse professus... Secus autem in illo, qui ante discretionis annos habitum induit regularem, quum eorum, quae tunc agit, plenum non habeat intellectum...”; T. S c h a e f e r, s. 425.

tym, że ofiarowane przez rodziców dzieci po osiągnięciu pełnoletności, to jest ukończeniu czternastego roku życia, mogły potwierdzić obłacę dokonaną przez rodziców, składając profesję zakonną, albo powrócić do świata⁸⁶. Teologowie ze świętym Tomaszem z Akwinu na czele nie tylko z uległością przyjęli zarządzenia najwyższej władzy kościelnej w tej kwestii, lecz także ich bronili w trosce o poszczególne jednostki oraz dobro całych zakonów⁸⁷.

10. Zakony żebrzące

Na przełomie dwunastego i trzynastego stulecia powstała nowa zorganizowana forma realizacji rad ewangelicznych w postaci tzw. zakonów żebrzących (*ordines mendicantes*), spośród których najbardziej znane są założone przez świętego Dominika (1170-1221) i świętego Franciszka z Asyżu (1181-1226)⁸⁸. Zatwierdzeniu tych zakonów przez papieży przyświecało pragnienie, aby dać wiernym duchownych wolnych od trosk doczesnych oraz całkowicie oddanych sprawom Kościoła katolickiego⁸⁹.

⁸⁶ VI^o. III, 14, c. 1; F. ab Aldeaseca, s. 34.

⁸⁷ Tomasz z Akwinu, *Summa teologiczna, Religijność*, t. XIX, Przełożył i komentarzem zaopatrzył F. W. Bednarski, Londyn 1971, q. 88, art. 8-9, s. 122-126; F. ab Aldeaseca, s. 34.

⁸⁸ W. M. Plöchl, *Storia del diritto canonico*, vol. II, Traduzione a cura di Giani, Massimo 1963, s. 212-213; L. Borriello, *Dagli ordini mendicanti alle esperienze del dopo – Concilio*, w: *Storia della vita religiosa*, Brescia 1988, s. 359-491; F. Dal Pino, L. De Candido, E. Frascadore, B. Rano, L. Saggi, M. H. Vicaire, *Mendicanti, Ordini*, Dizionario degli istituti di perfezione, vol. V, Roma 1978, kol. 1163-1189; B. Secon din, *I vari modelli storici di vita comunitaria e loro significato*, *Consacrazione e Servizio*, 41(1992)giugno, s. 13; D. J. A. Gutierrez, *La vida comun religiosa. Momentos culminantes de su evolución histórica*, *Apollinaris* 50(1977)141-148; F. Ciardi, *Koinonia. Itinerario teologico-spirituale della comunità religiosa*, ed. II, Roma 1993, 121-134; J. Kłoczowski, *Wspólnoty chrześcijańskie*, Kraków 1964, s. 264-323; J. Kałowski, *Zycie braterskie we wspólnocie. Studium prawnohistoryczne*, Warszawa 1999, s. 122-123.

⁸⁹ L. Borriello, s. 365: „Sin da principio o dal momento della loro definitiva impostazione, a parte i Domenicani già clericali dalle origini, tutti gli altri ordini mendicanti gradualmente vengono clericalizzati. Gli stessi Minori nati laici, furono orientati alla clericalizzazione al momento della loro approvazione, nel 1209. I papi del tempo sostennero tale clericalizzazione per dare ai fedeli un clero all'altezza delle loro esigenze spirituali e pastorali e per riformare lo stesso clero secolare, rilassato ed impreparato, nonostante la riforma gregoriana. In questo modo il papato riduceva, finendo poi con l'estinguerla, l'attività dei movimenti laici spontanei e limitava la loro itineranza ed il loro ermetismo, soprattutto perchè ta-

Zakony zebrzące nie przyjęły w swoim ustawodawstwie w sposób wyraźny instytucji obłacji⁹⁰. Jedynym wyjątkiem jest *Pierwsza Regula Mniszek świętej Klary*, napisana przez św. Franciszka z Asyżu⁹¹, w której postanowiono, że jeśli do klasztoru zostanie przyjęta kandydatka małoletnia, to profesję będzie mogła złożyć dopiero po osiągnięciu pełnoletności, czyli po ukończeniu dwunastego roku życia⁹².

Papież Innocenty IV (1243-1254)⁹³ i Aleksander IV (1254-1261)⁹⁴ nakazali przełożonym Zakonu Kaznodziejskiego i Braci Mniejszych (Franciszekanów) na mocy ślubu posłuszeństwa i pod karą ekskomunikacji przestrzeganie zasady, aby osoba składająca profesję – czy to milczącą, czy też wyraźną – miała ukończony czternaście rok życia. Profesję – i to pod sankcją jej nieważności – powinna też poprzedzić roczna próba, czyli nowicjat. Papież Innocenty IV w tym samym dekreście zarządził, że przełożeni nie przestrzegający wspomnianego postanowienia zostaną pozbawieni władzy

li movimenti si ritenevano erroneamente autorizzati, per il solo fatto di essere cristiani, alla predicazione”; F. G. B u g i n, *Vita consacrata e secolarità*, Roma 1994, s. 169-172; E. S a s t r e S a n t o s, s. 379-382; J. K a ł o w s k i, *Zycie braterskie we wspólnocie*, s. 122-123.

⁹⁰ F r a n c i s z e k z A s y ż u, *Reguła z 1221 r., Pierwsza Reguła Braci Mniejszych*, Pisma św. Franciszka z Asyżu, Warszawa 1976, rozdz. 1, s. 48-50; F r a n c i s z e k z A s y ż u, *Reguła Braci Mniejszych z 1223 r.*, Pisma św. Franciszka z Asyżu, Warszawa 1976, rozdz. 1, s. 83-84; F. a b A l d e a s e c a, s. 33.

⁹¹ *Prima Regula Sanctimonialium S. Clarae a Beato Francisco pro eisdem conscripta*, L. Holstenius, Codex regularum, monasticarum et canonicarum, t. III, Augustae Vindelicorum 1759, c. 2, s. 34; F. a b A l d e a s e c a, s. 33, przypis 2.

⁹² *Prima Regula Sanctimonialium S. Clarae a Beato Francisco pro eisdem conscripta*, c. 2, s. 34: „Juvenculae, in Monasterio receptae infra tempus aetatis legitimae, tondeantur in rotundum, et deposito habitu saeculari, induantur panno religioso, sicut visum fuerit Abbatissae. Cum vero ad aetatem legitimam pervenerint, indutae juxta formam aliarum, faciant professionem suam; et tam ipsas, quam alias novitias Abbatissa solite Magistram provideat de discretioribus totius Monasterii, quae in sancta conversatione, et honestis moribus, juxta formam professionis Sororum, eas diligenter informet. In examinatione, et receptione Sororum servientium extra Monasterium, servetur forma praedicta; quae possunt portare calceamenta. Nulla cum Sororibus residentiam faciat in Monasterio, nisi recepta fuerit secundum formam hujus professionis. Et amore sanctissimi, et dilectissimi pueri JESU pauperibus pannis involuti, in praesepe reclinati, et sanctissimae Matris ejus moneo, deprecor, et exhortor Sorores meas, ut vestimentis semper vilibus induantur”.

⁹³ VI^o. III, 14, c. 1; F. a b A l d e a s e c a, s. 34.

⁹⁴ VI^o. III, 14, c. 2; F. a b A l d e a s e c a, s. 34.

przyjmowania ślubów oraz mogą być ukarani innymi cięższymi sankcjami⁹⁵.

11. Zniesienie instytucji oblacji

Formalnego zniesienia instytucji oblacji dokonał w roku 1430 papież Marcin V (1417-1431)⁹⁶. Głównym powodem tej decyzji była chęć zapobieżenia różnego rodzaju nadużyciom wynikającym ze stosowania instytucji oblacji. Zdaniem papieża osoby wybierające życie zakonne powinny podejmować swoje decyzje dobrowolnie, mieć powołanie i zdolność do zachowania zobowiązań wynikających z profesji oraz do przestrzegania dyscypliny właściwej dla danej wspólnoty monastycznej⁹⁷. Od tej pory do zakonu można było przyjmować jedynie osoby, które ukończyły czternasty rok życia, natomiast profesję zakonną wolno było składać dopiero po odbyciu rocznej próby, czyli nowicjatu⁹⁸.

⁹⁵ VI^o. III, 14, c. 2: „...vobis de fratrum nostrorum consilio in virtute obedientiae et sub poena excommunicationis auctoritate praesentium districtius inhibemus, ne ante annum probationis elapsam, qui est maxime in subsidium fragilitatis humanae regulariter institutus, quemquam ad professionem vestri ordinis seu renunciationem in saeculo faciendam recipere, nec constitutum infra huiusmodi annum aliquatenus impedire, quo minus infra ipsum ad aliam religionem, quam maluerit, transeat, vel, nisi, maior tamen quatuordecim annis existens, professus sit tacite vel expresse, aut evidenter constet, illum vitam voluisse mutare...Quodsi forte contra hanc nostram prohibitionem quemquam recipere praesumseritis: decernimus, eum, qui taliter receptus fuerit, nullatenus vestro esse ordini alligatum, vosque a receptione quorumlibet ad professionem eiusdem ordinis fore ipso facto suspensos, et insuper poenae subiiciendos, quae fratribus ipsius ordinis pro culpis infligi gravioribus consuevit”; F. ab Aldeaseca, s. 34.

⁹⁶ M a r t i n u s V, *Declarationes Regulae Fratrum Minorum Conventualium S. Francisci ad ipsius Ordinis reformationem*, 21 iunii 1430, Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanum pontificum, Taurinensis editio, t. IV, Augustae Taurinorum 1859, s. 737; F. ab Aldeaseca, s. 34.

⁹⁷ Por. M a r t i n u s V, *Declarationes Regulae Fratrum Minorum Conventualium S. Francisci ad ipsius Ordinis reformationem*, 21 iunii 1430 oraz inni.

⁹⁸ M a r t i n u s V, *Declarationes Regulae Fratrum Minorum Conventualium S. Francisci ad ipsius Ordinis reformationem*, 21 iunii 1430, s. 737: „Statuimus insuper et ordinamus quod nullus recipiatur ad Ordinem nisi annum quartumdecimum compleverit, etiam si oblatus fuerit a parentibus, nisi pro scandalo evitendo, ut si forsan foret filius militis vel superioris dignitatis. Non recipiatur aliquis ad professionem, nisi annum compleverit probationis. Et venientes ad Ordinem diligenter examinentur de fide catholica et de ecclesiasticis sacramentis, ut in regula continetur, ita quod sint fideles catholici, et de nullo errore suspecti, matrimonio non ligati per copulam carnalem, corpore sani, animo prompti, legitime nati, debitis expediti, conditione liberi, nulla vulgari infamia notati, competenter liberati,

II. Okres od Soboru Trydenckiego do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.

1. Sobór Trydencki (1545-1563)

Należy zauważyć, że Prawo Dekretałów⁹⁹ nie określało wieku kandydata przyjmowanego do nowicjatu¹⁰⁰. Wymagało ono tylko, by profesja była składana po osiągnięciu dojrzałości, tj. ukończeniu czternastu lat przez chłopców i dwunastu przez dziewczęta¹⁰¹.

Sobór Trydencki, aby usunąć wszelkie niejasności oraz zapobiec nadużyciom, postanowił, że do ważnego złożenia profesji wymagane jest ukończenie szesnastego roku życia, przy czym śluby można było składać dopiero po roku od otrzymania habitu. Wynika z tego, że do nowicjatu przyjmowano osoby, które ukończyły piętnaście lat. W przypadku niezastosowania się do tych wytycznych profesja była nieważna, a tym samym nie powodowała żadnych skutków prawnych, a więc i zobowiązań do zachowania reguły, przestrzegania obserwancji zakonnej, a także trwania w zakonie¹⁰². Sobór naka-

vel ad alios labores fratribus honestos et utiles apti, aut talis conditionis existentes, quod eorum receptio clero et populo non modicam aedificationem afferat..."; F. ab Aldeaseca, s. 34.

⁹⁹ Do promulgacji przez papieża Benedykta XV w 1917 roku pierwszego w historii Kościoła Kodeksu Prawa Kanonicznego rządzoneo się prawem Dekretałów. Dekretami w prawie kościelnym określano listy lub zarządzenia papieży wydane na piśmie albo z ich własnej inicjatywy, albo na prośbę jednej lub większej liczby osób, gdzie rozstrzygano pewne kwestie, a rozstrzygnięcia te mają moc prawa w Rzymskim Kościele Katolickim, *Decretales*, Black's law dictionary. Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, ancient and Modern by Henry Campbell Black, St. Paul ed. VI, 1990, s. 411; A. M. Stickle, s. 272-284; P. Ciprotti, *Corpus Iuris Canonici*, Dictionarium morale et canonicum, cura P. Palazzini, t. I, Romae 1962, s. 977; A. Vetulani, *Corpus Iuris Canonici*, Encyklopedia katolicka, t. III, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1979, kol. 597-600.

¹⁰⁰ R. Bakalarczyk, *De novitiatu*, Washington 1927, s. 57; P. Vidál, *Ius canonicum*, t. III, *De religiosis*, Romae 1933, s. 197.

¹⁰¹ X. III. 31, c. 11-12; P. Vidál, s. 197.

¹⁰² *Concilium Tridentinum*, (1545-1563), sess. 25, De regularibus et monialibus, c. 15, Conciliorum oecumenicorum decreta, curantibus J. Alberigo, J. A. Dossetti, P. P. Joannou, C. Leonardi, P. Prodi, consultante H. Jedin, ed. III, Bologna 1973, s. 781: „In quacumque religione, tam virorum quam mulierum, professio non fiat ante sextum decimum annum expletum, nec qui minori tempore, quam per annum post susceptum habitum, in probatione steterit, ad professionem admittatur. Professio autem antea facta sit nulla nullamque inducat obligationem ad alicuius regulae vel religionis vel ordinis observationem aut ad alios quoscumque effec-

zał wszystkim biskupom, kompetentnym przełożonym oraz opatom dokładne przestrzeganie wydanych zarządzeń, w tym także dotyczących wieku wymaganego przy przyjmowaniu do zakonu¹⁰³. Sobór postanowił również, że młoda kobieta (*puella*) mogła przyjąć habit zakonny po ukończeniu dwunastu lat, ale złożyć profesję wolno jej było dopiero po ukończeniu lat szesnastu. Musiała ona również oświadczyć biskupowi lub – jeśli miał on przeszkodę albo był nieobecny – jego wikariuszowi bądź innej osobie przez nich wyznaczonej, że wcześniej nie składała żadnej profesji, nie działa pod przymusem i wie, do czego się zobowiązuje. Dopiero po urobieniu sobie należytego osądu o jej zdatności do życia klasztornego według reguły właściwej dla danego instytutu biskup mógł pozwolić na podjęcie przez nią życia zakonnego. Natomiast obowiązkiem przełożonej klasztoru było zawiadomienie biskupa o planowanym złożeniu profesji na miesiąc przed tym faktem. Gdyby przełożona tego nie uczyniła, biskup mógł ją zawiesić w wykonywaniu obowiązków na tak długo, jak to uważał za stosowne¹⁰⁴.

tus"; D. B o u i x, *Tractatus de iure regularium*, t. I, Parisiis 1857, s. 553-554; S. A i c h n e r, *Compendium iuris ecclesiastici*, ed. VI, Brixinae 1887, 468; P i a t u s M o n t e n s i s, *Praelectiones iuris regularis*, t. I. ed. III, Tornaci 1906, 83-84; F. X a v. W e r n z, *Ius Decretalium ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive Iuris Decretalium*, t. III, pars 2, Romae 1908, s. 298-300; E. a C e r v i a, *De professione religiosa. Tractatus iuridico-canonicus*, Bologna 1938, s. 75-76; T. S c h a e f e r, s. 425; G. T a m b u r r i n o, kol. 1661.

¹⁰³ *Concilium Tridentinum*, (1545-1563), sess. 25, c. 22, s. 783-784: „Haec omnia et singula in superioribus decretis contenta, observari sancta synodus praecipit in omnibus coenobiis ac monasteriis, collegiis ac domibus quorumcumque monachorum ac regularium, necnon quarumcumque sanctimonialium, virginum ac viduarum...Et quia sancta synodus desiderat, ut omnia et singula supradicta quamprimum executioni demandentur: praecipit omnibus episcopis, in monasteriis sibi subiectis et in omnibus aliis, ipsis in superioribus decretis specialiter commissis, atque omnibus abbatibus ac generalibus et aliis superioribus ordinum supradictorum: ut statim praedicta exequantur; et si quid executioni mandatum non sit, episcoporum negligentiam concilia provincialia suppleant et coerceant. Regularium vero capitula provincialia et generalia, et, in defectu capitulorum generalium, concilia provincialia per deputationem aliquorum eiusdem ordinis provideant...”.

¹⁰⁴ *Concilium Tridentinum*, (1545-1563), sess. 25, c. 17, s. 781: „Libertati professionis virginum Deo dicandarum prospiciens, sancta synodus statuit atque decernit, ut, si puella, quae habitum regularem suscipere voluerit, maior duodecim annis sit, non ante eum suscipiat, nec postea ipsa vel alia professionem emittat, quam exploraverit episcopus vel, eo absente vel impedito, eius vicarius, aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputatus, virginis voluntatem diligenter, an coacta, an seducta sit, an sciat, quid agat; et si voluntas eius pia ac libera cognita fuerit, habu-

2. Papież Klemens VIII (1592-1605)

Pół wieku później papież Klemens VIII (1592-1605) w konstytucji *Cum ad regularem* z 19 marca 1603 roku¹⁰⁵ zarządził, że kandydaci do zakonu – w tym także żebrzącego – mają mieć wiek określony w ustawach lub innych zarządzeniach instytutu. Powinni oni również posiadać odpowiednią wiedzę lub rokować uzasadnioną nadzieję, że otrzymają święcenia niższe, a następnie wyższe¹⁰⁶, zgodnie z zarządzeniami Soboru Trydenckiego¹⁰⁷. Tych zaś, którzy ukończyli dwudziesty piąty rok życia i prosili o przyjęcie do zakonu oraz dopuszczenie do obłóczyn, lecz nie posiadali odpowiedniego wykształcenia, wolno było przyjąć na braci konwersów. Od tych ostatnich wymagano ukończenia dwudziestego roku życia oraz znajomości podstawowych zasad wiary chrześcijańskiej¹⁰⁸.

eritque condiciones requisitas iuxta monasterii illius et ordinis regulam, necnon monasterium fuerit idoneum: libere ei profiteri liceat; cuius professionis tempus ne episcopus ignoret, teneatur praefecta monasterio, eum ante mensem certiore facere. Quod si praefecta certiore episcopum non fecerit, quamdiu episcopo videbitur, ab officio suspensa sit"; T. S c h a e f e r, s. 425; F. ab A l d e a s e c a, s. 35.

¹⁰⁵ C l e m e n s VIII, Constitutio, *Cum ad regularem*, 19 martii 1603, Codicis Iuris Canonici Fontes, cura P. Gasparri, vol. I, Romae 1947, nr 189.

¹⁰⁶ Do promulgacji przez Pawła VI motu proprio *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 roku święcenia dzieliły się na niższe i wyższe. Do święceń niższych zaliczano: ostiariat, lektorat, ekzorcystat i akolitat, a do wyższych: kapłaństwo, diakonat i subdiakoniat. Od 15 sierpnia 1972 roku, czyli od wydania motu proprio *Ministeria quaedam*, zostały zniesione tonsura i subdiakoniat, a w miejsce święceń niższych wprowadzono *posługi (ministeria)*, którymi są *lektorat i akolytat* (lektor i akolyta). P a u l u s VI, Litterae Apostolicae motu proprio datae. Disciplina circa Primam Tonsuram, Ordines Minores et Subdiaconatum in Ecclesia Latina innovatur, *Ministeria quaedam*, 15 Augusti 1972, AAS 64(1972)529-534; Kan. 949 KPK/1917; Według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku Kan. 1009 § 1 „Święceniami są: biskupstwo, prezbiterat i diakonat¹⁰⁷, a posługami: lektorat i akolitat, kan. 1035.

¹⁰⁷ *Concilium Tridentinum*, (1545-1563), sess. 23, c. 11, s. 748.

¹⁰⁸ C l e m e n s VIII, Constitutio, *Cum ad regularem*, 4: „Quisque recipiendus in aliquo Ordine Regulari, etiam Mendicantium, in ea sit aetate constitutus, quam eius Ordinis, in quo recipietur, regularia instituta, et ordinationes requirunt; eam vero literarum scientiam caeat, aut illius addiscendae spem indubiam praeserferat, ut minores, et suis temporibus maiores ordines, iuxta Decreta Sacri Concilii Tridentini suscipere valeat. Sed si quis annum vigesimumquintum excedens ad habitum Regularem admitti postulaverit, et talis eruditionis experts inventus fuerit, in Conversorum tantum, quibus scientia non est necessaria, numerum referatur. Ipsi autem Conversi non recipiatur ante vigesimum aetatis suae annum, et nisi saltem paecipua Doctrinae Christianae capita noverit"; A. M. F e r r a r i s, *De statu religioso. Commentarium ad usum Clericorum Regularium S. Pauli*, Romae 1896, s. 52-53; J. N e r v e g n a, *De iure practico regularium*, Romae 1890, s. 92-93;

3. Wytyczne Kongregacji Zakonników

W XVII wieku zaszła jeszcze jedna zmiana w omawianej kwestii. Kongregacja Zakonników dekretem z dnia 16 maja 1675 roku¹⁰⁹, odnawiając i przypominając rozporządzenia papieża Innocentego X z 1 stycznia 1658 roku¹¹⁰ i Aleksandra VII z 10 grudnia 1659 roku¹¹¹, postanowiła, że ci, którzy w przyszłości mieli być duchownymi, mogli zostać dopuszczeni do obłóczyn, czyli do nowicjatu, dopiero po ukończeniu piętnastego roku życia, natomiast konwersi, czyli bracia laicy, po ukończeniu dwudziestego roku

P i a t u s M o n t e n s i s, s. 84-85; F. X a v. W e r n z, s. 299; P. V i d a l, s. 197; T. S c h a e f e r, s. 426; F. a b A l d e a s e c a, s. 35; G. T a m b u r r i n o, kol. 1661.

¹⁰⁹ Sacra Congregatio super Statu Regularium, Decretum, *Etsi decretis*, 16 maii 1675, Enchiridion de Statibus Perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituentis, Romae 1949, nr 157, s. 125-126; *Collectanea in usum Secretariae Sacrae Congregationis Episcoporum et Regularium*, cura A. Bizzarri, Romae 1885, s. 274-275; F. a b A l d e a s e c a, s. 35.

¹¹⁰ I n n o c e n t i u s X, *Constitutio circa statum regularium in Italia et insulis adiacentibus*, 17 decembris 1649, Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanum pontificum, Taurinensis editio, t. XV, Augustae Taurinorum 1868, s. 646-649; Sacra Congregatio super Statu Regularium, Decretum, *Ad propagandam*, 1 ianuarii 1658, Enchiridion de Statibus Perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituentis, nr 154, s. 121-123; F. a b A l d e a s e c a, s. 35.

¹¹¹ A l e x a n d e r VII, *Confirmat decretum circa receptionem oblatorum, probationem et admissionem ad habitum in provincia Ss. Ludovici et Elzearii Congregationis Galicanae Tertii Ordinis S. Francisci*, 10 decembris 1659, Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanum pontificum, Taurinensis editio, t. XVI, Augustae Taurinorum 1869, s. 519-521; A l e x a n d e r VII, *Declaratio Brevis sanctae memoriae Innocentii X super modo recipiendi novitios in monasteriis reformatis Congregationis del Tardon, Ordinis sancti Basilii Magni*, 16 februarii 1660, s. 535-538; Por. S. C. Ep. et Reg., *Clericorum Regularium*, 16 iul. 1632, Codicis Iuris Canonici Fontes, cura P. Gasparri, vol. IV, Romae 1951, nr 1742; A. M. F e r r a r i s, s. 52-53; F. a b A l d e a s e c a, s. 35.

¹¹² *Decretum Sacrae Congregationis super statu Regularium de Tertiariis, et Hospitalibus atque aliis non recipiendis, nec retinendis ad habitandum in Monasteriis, seu Domibus Regularium ante aeternam praefinitam*, 16 maii 1675, *Collectanea in usum Secretariae Sacrae Congregationis Episcoporum et Regularium*, s. 274-275: „Etsi Decretis Sacrae Congregationis super statu Regularium de mandato Summorum Pontificum Innocentii X. et Alexandri VII. iam pridem aeditis pro Novitiis recipiendis statutum sit, ut omnes, qui ad habitum probationis se recipi postulaverint, diligenter examinentur, ac per vota secreta approbentur, quotquot idonei reperti fuerint aetate, aliisque requisitis ad praescriptum Apostolicarum Constitutionum, ac Statutorum Ordinis, nec quisquam censeatur habilis ad huiusmodi habitum suscipiendum ut Clericus nisi annum aetatis suae decimum quintum, neque ut Conversus, nisi annum vigesimum expleverit nihilominus in pluribus Religionibus Italiae, et Insularum adiacentium aliquibus ab hinc annis introductum est ut reci-

życia¹¹². Dekret Kongregacji Zakonników zniósł też wszystkie przeciwne przywileje i zwyczaje, chociażby były one niepomysłne¹¹³. Kwestię przyjmowania niewiast do nowicjatu regulowało wydane nieco wcześniej, bo 23 maja 1659 roku¹¹⁴, rozporządzenie Kongregacji Zakonników, które pozwalało dopuszczać do obłóczyn dopiero po ukończeniu przez kandydatkę piętnastego roku życia¹¹⁵.

Dwa wieki później, 19 marca 1857 roku, Kongregacja Zakonników w liście okólnym *Neminem latet*, opierając się na wytycznych Soboru Trydenckiego¹¹⁶, wydała inne ważne zarządzenie. Na jego mocy nowicjusze po odbyciu próby i nowicjatu mogli złożyć śluby proste dopiero po ukończeniu szesnastu lat lub jeszcze później, jeśli wymagały tego własne ustawy instytutu, zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Natomiast w kwestii wieku wymaganego od kandydatów na braci konwersów należało zachować postanowie-

pianur adolescentes Laici, non quidem pro Conversis ut annum probationis incipiant, et finito tempore Novitiatus admittantur ad Professionem; sed pro Tertiariis, vel Oblatis, seu Donatis, eisque tradatur habitus, ut vocant sine caputio, illis dari consueto, ut sic inserviant alicui Religioso particulatim, aut pluribus, vel omnibus communiter, et multoties pueri, et adolescentuli recipiantur in Monasteriis, non ut Novitii, sed ut hospites, seu postulantes se recipi pro Clericis ad habitum probationis, et parva veste induti plures menses, quinimmo et annos sic detineantur intra claustra, donec compleverint annum aetatis decimumquintum Clericis... Non obstantibus quoad omnia suprascripta privilegia, indultis, et consuetudinibus, caeterisque contrariis quibuscumque"; Sacra Congregatio super Statu Regularium, Decretum, *Etsi decretis*, 16 maii 1675, Enchiridion de Statibus Perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis, nr 157, s. 125-126; J. N e r v e g n a, s. 92-93; P i a t u s M o n t e n s i s, s. 84-85; V. a b A p p e l t e r n, *Compendium praelectionum iuris regularis*, ed. II, Tornaci 1913, s. 42-43; F. a b A l d e a s e c a, s. 35.

¹¹³ *Decretum Sacrae Congregationis super statu Regularium de Tertiariis, et Hospitalibus atque aliis non recipiendis, nec retinendis ad habitandum in Monasteriis, seu Domibus Regularium ante aetatem praefinitam*, 16 maii 1675.

¹¹⁴ Dokumenty podaje F. L. F e r r a r i s, *Moniales*, Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica nec non ascetica, polemica, rubricistica, historica, t. V, Romae 1865, nr 72, kol. 972; F. a b A l d e a s e c a, s. 35.

¹¹⁵ S. c. super Statu Regularium, decr. *Romani Pontifices*, 25 ian. 1848, Codicis Iuris Canonici Fontes, cura P. Gasparri, vol. VI, Romae 1962, nr 4375; Decr. *Regulari disciplinae*, 25 ian. 1848, nr 4376; F. S a n t i, *Praelectiones Iuris Canonici, Liber III*, Ratisbonae, Neo Eboraci et Cincinnati 1886, s. 277-288; F. L. F e r r a r i s, *Moniales*, nr 72, kol. 972; A. V e r m e e r s c h, *De religiosis, institutis et personis*, vol. II, Brugis, 1902, s. 104; F. a b A l d e a s e c a, s. 35.

¹¹⁶ Concilium Tridentinum, (1545-1563), sess. 25, *Decretum de regularibus et monialibus*, c. 15, s. 781.

nia konstytucji papieża Klemensa VIII *In suprema* z 2 kwietnia 1602 roku¹¹⁷.

Już na początku dwudziestego wieku, bo 28 czerwca 1901 roku, Kongregacja Biskupów i Zakonników postanowiła, że bez dyspensy Stolicy Apostolskiej nie wolno było przyjmować do nowicjatu osób mających mniej niż piętnaście lat i więcej niż trzydzieści¹¹⁸. Ta sama Kongregacja dekretem *Perpensis* z dnia 3 maja 1902 roku wydała zarządzenie dotyczące klasztorów mniszek, gdzie składane są śluby uroczyste. Po odbyciu próby i nowicjatu według wytycznych Soboru Trydenckiego, konstytucji apostołskich i ustaw zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską nowicjuszeki w tych klasztorach powinny złożyć śluby proste po ukończeniu

¹¹⁷ S. C. super Statu Regularium, Litt. encycl., *Neminem latet*, 19 mart. 1857, Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. VI, nr 4381: „Peracta probatione et novitiatu ad praescriptum S. Concilii Tridentini, Constitutionum Apostolicarum, et statutum Ordinis a S. Sede approbatorum, novitii vota simplicia emittant postquam expleverint aetatem annorum sexdecim ab eodem Tridentino Concilio statutam, vel aliam maiorem, quae forsitan a statutis proprii Ordinis a S. Sede approbatis requiratur; et quoad laicos et conversos postquam ad eam pervenerint aetatem, quae in Constitutione Clementis VIII incipiente *In suprema* praefinita est”; C l e m e n s VIII, *Const. In suprema*, 2 aprilis 1602, Modetratio constitutionum Sixti V quoad nullitatem professionis emittendae a novitiis Ordinum regularium, cum praefinitione poenarum contra superiores qui, non servata forma eis tradita, eos receperint. Et decreta generalia pro novitiorum receptione, institutione et educatione, Bullarum diplomatum et privilegiorum sanctorum romanum pontificum, Taurinensis editio, t. X, Augustae Taurinorum 1865, s. 768-769; C l e m e n s VIII, *Const. In suprema*, 2 aprilis 1602, Enchiridion de status perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis, nr 130, s. 96; Concilium Tridentinum, (1545-1563), sess. 25, *Decretum de regularibus et monialibus*, c. 15, s. 781; S. C. Ep. et Reg., *decr.*, 19 mart. 1857, Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. IV, nr 1976; *Collectanea in usum Secretariae Sacrae Congregationis Episcoporum et Regularium*, s. 853-855; P i a t u s M o n t e n s i s, s. 84; P. Xav. W e r n z, s. 298-300; V. a b A p p e l t e r n, s. 42-43.

¹¹⁸ *Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, Normae (28 iunii 1901) secundum quas S. Congr. Episcoporum et Regularium procedere solet in approbandis novis institutis votorum simplicium*, w: T. Schaefer, nr 61, s. 1109-1110: „Sine dispensatione S. Sedis admitti non possunt in Institutum: ...3^o annos nati amplius triginta; 4^o minores quindecim annorum aetate...; P i a t u s M o n t e n s i s, s. 82; A. B a t t a n d i e r, *Guide canonique pour les constitutions des instituts à vœux simples suivant les récentes dispositions (Normae) de la S. Cong. Des Evêques et Réguliers et le nouveau Droit Canon*, ed. VI, Paris 1923, s. 85. Autor przytacza wyjątek z decyzji skierowanej do Soeurs agricoles de la Sainte Famille, Bergame, z dnia 22 września 1896 roku: „Sine dispensatione S. Sedis, nulla omnino postulans recipiatur ad novitium constituta in aetate supra vigesimum quintum, vel infra annum quintodecimum”..

szesnastu lat albo później, jeśli tak postanawiały konstytucje. Następnie, po upływie dalszych trzech lat, o ile zostały uznane za odpowiednie, powinny złożyć śluby uroczyste¹¹⁹. Należy zauważyć, że wymieniony dekret nie czyni w kwestii wieku kandydatek żadnej różnicy pomiędzy mniszkami chórowymi i konwerskami¹²⁰. Natomiast dekret Kongregacji Zakonników *Sacrosanctae* z dnia 1 stycznia 1911 roku nakazuje przyjmowanie kandydatów na braci konwersów do nowicjatu dopiero po ukończeniu 21 roku życia¹²¹.

4. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku sformułował jeden wymóg dotyczący wieku kandydata do nowicjatu dla wszystkich instytutów męskich i żeńskich – zarówno zgromadzeń (*congregationes*), tzn. instytutów, których członkowie składali śluby proste, jak i zakonów (*ordines*), czyli instytutów, gdzie po przynajmniej trzyletniej profesji czasowej składano śluby uroczyste¹²². W kwestii wieku Kodeks nie robił różnicy między tymi, którzy wstępowali z zamiarem przyjęcia święceń kapłańskich, oraz kandydatami na braci laików, czyli konwersów – jedni i drudzy musieli mieć ukończony przynaj-

¹¹⁹ S. C. Ep. et Reg., decr. *Perpensis*, 3 maii 1902, Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. IV, nr 2039, 1-2: „In omnibus et singulis sanctimonialium monasteriis cuiuscumque Ordinis seu Instituti, in quibus vota solemnita emittuntur, peracta probatione et novitiatu ad praescriptum S. Concilii Tridentini, Constitutionum Ap. et legum Ordinis seu Instituti a S. Sede approbatarum, novitiae vota simplicia emittant, postquam expleverint aetatem annorum sexdecim ab eodem Concilio Tridentinum vel aliam maiorem, quae forsitan a constitutionibus proprii Ordinis vel Instituti a S. Sede approbatae requiratur. Huiusmodi professae post expletum triennium a die, quo vota simplicia emisissent, computandum, si dignae reperiantur, ad professionem votorum solemnium admittantur: sublata cuilibet potestate hac super re dispensandi, ita nempe ut si qua, non exacto integro triennio, ad professionem solemnem, quacumque ex causa, admitteretur, professio ipsa irrita prorsus foret ac nullius effectus”; *P i a t u s M o n t e n s i s*, s. 85; *P. V i d a l*, s. 268; *T. S c h a e f e r*, s. 560.

¹²⁰ *P i a t u s M o n t e n s i s*, s. 85.

¹²¹ S. C. de Religiosis, decr. 1 ian. 1911, Codicis Iuris Canonici Fontes, vol. VI, nr 4407, 3: „Novitiatus ante vigesimum primum aetatis annum initium non habeat, ad tramitem iuris vigentis; isque unum vel etiam duos annos perduret, iuxta proprii Ordinis Constitutiones”; *R. B a k a l a r c z y k*, s. 48; *T. S c h a e f e r*, s. 426; *F. ab A l d e a s e c a*, s. 35.

¹²² Kan. 542, 1° KPK/1917; kan. 555 1, 1; *F. ab A l d e a s e c a*, s. 36; *R. B a k a l a r c z y k*, s. 57.

mniej piętnasty rok życia¹²³. Prawodawca zniósł także granicę wieku, której przekroczenie nie pozwalało na przyjęcie do nowicjatu bez uprzedniej dyspensy Stolicy Apostolskiej, innej kompetentnej władzy lub właściwych przełożonych¹²⁴. Kodeks pozwalał również, aby konstytucje poszczególnych instytutów zakonnych podwyższały wiek wymagany od kandydata przyjmowanego do nowicjatu i to zarówno do ważności, jak i tylko do godziwości tego aktu¹²⁵.

Znamienne jest, że Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku mówił o dwóch odrębnych instytucjach – dopuszczeniu do nowicjatu oraz jego formalnym rozpoczęciu, które zgodnie z wytycznymi Kodeksu z 1917 roku następowało „...przez przyjęcie habitu lub w inny sposób przepisany przez konstytucje”¹²⁶.

Dopuszczenie do nowicjatu przez kompetentną władzę zakonną było aktem prawnym, który – w zależności od wytycznych zamieszczonych w konstytucjach – podejmował przełożony wyższy po uzyskaniu zgody swojej rady lub kapituły albo po wysłuchaniu jedynie głosu doradczego tej rady¹²⁷. Trzeba tutaj zaznaczyć, że ze względu

¹²³ kan. 555 1, 1° KPK/1917; F. ab Aldeaseca, s. 36; T. Schaefer, s. 425-426; A. Larrona, *Commentarium Codicis*, Can. 542, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis*, 17(1936)8-19; A. Larrona, *Commentarium Codicis*, Can. 555, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis*, 22(1941)294-295; R. Bakalarczyk, s. 57-59; P. Vidal, s. 196-198.

¹²⁴ R. Bakalarczyk, s. 58; P. Vidal, s. 197; T. Villanova Gerster a Zell, *Ius religiosorum in compendium redactum*, Taurini 1935, s. 75; T. Schaefer, s. 426; L. I. Fanfani, *De iure religiosorum ad normam Codicis Iuris Canonici*, ed. III, Rovigo 1949, s. 291; G. Escudero, *Il nuovo diritto dei religiosi*, ed. II, Roma 1973, s. 126.

¹²⁵ Por. kan. 542, 1° PKP/1917; Bakalarczyk, s. 57-58; P. Vidal, s. 197: „Eorum Ordinum statuta, quae maiorem aetatem sive ad novitium sive ad professionem requirunt, non sunt abrogata”; T. Villanova Gerster a Zell, s. 75; T. Schaefer, s. 426; L. I. Fanfani, *De iure religiosorum ad normam Codicis Iuris Canonici*, ed. III, Rovigo 1949, s. 291; G. Escudero, s. 126.

¹²⁶ Kan. 553 KPK/1917; *Concilium Tridentinum*, (1545-1563), sess. 25, cap. 15, s. 781; S. C. de Religiosis, decr. 15 aug. 1912, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. VI, nr 4412, 3: „...Postulantes, intra septa Monasterii, probationis causa, admittantur, utantur veste modesti coloris, diversa ab habitu Ordinis, quem non induant, nisi quando Novitium proprie dictum inchoatae sint”; R. Bakalarczyk, s. 109-110; T. Schaefer, s. 484-485.

¹²⁷ Kan. 543 KPK/1917: „Ius admittendi ad novitium et subsequentem professionem religiosam temporariam quam perpetuam pertinet ad Superiores maiores cum suffragio Consilii seu Capituli, secundum peculiares cuiusque religionis constitutiones”; R. Bakalarczyk, s. 79; A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome iuris canonici cum commentariis*, t. I, ed. V, Brugis 1933, s. 492-493;

na ważność omawianej decyzji i skutków z niej wynikających przełożony wyższy bardzo często musiał – i również obecnie zgodnie z konstytucjami musi – przed podjęciem decyzji o przyjęciu kandydata do nowicjatu uzyskać zgodę swej rady¹²⁸. Wynika to z faktu, że przyjęcie do nowicjatu należało i należy do tak zwanych spraw o większym znaczeniu (*causae gravioris momenti*).

Kodeks z 1917 roku postanawiał, że tylko w przypadku dopuszczenia do pierwszej profesji, co zawsze ma miejsce po zakończeniu nowicjatu, przełożony wyższy przed podjęciem decyzji musiał uzyskać zgodę rady lub kapituły. Natomiast odnowienie profesji, a także złożenie ślubów uroczystych lub prostych, wymagało tylko głosu doradczego rady¹²⁹.

Z kolei formalne rozpoczęcie nowicjatu mogło nastąpić po podjęciu przez kompetentnego przełożonego decyzji o dopuszczeniu do niego, przy czym musiały być zachowane formalności przepisane przez prawo własne. O ile podjęcie decyzji mogło mieć miejsce

T. S c h a e f e r, s. 450-451; Do przełożonych wyższych zgodnie z kan. 488, 8° KPK/1917 należeli: „...Abbas Primas, Abbas Superior Congregationis monasticæ, Abbas monasterii sui iuris, licet ad monasticam Congregationem pertinentis, supremus religionis Moderator, Superior provincialis, eorundem vicarii aliique ad instar provincialium potestatem habentes”.

¹²⁸ *Konstytucje Sióstr św. Feliksa z Kantalicio III Zakonu świętego O. Franciszka*, Kraków 1921, nr 17; *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny*, Płock 1929, nr 188; *Constitutiones Congregationis Clericorum Regularium Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimæ Virginis Mariæ*, Romae 1930, nr 51; *Konstytucje i Reguła Zgromadzenia Zakonnego Sióstr Córek Najczystszej Serca Najświętszej Maryi Panny Trzeciego Zakonu Św. Franciszka z Asyżu*, Warszawa 1931, nr 39; *Konstytucje i Reguła Zgromadzenia Zakonnego Sióstr Córek Maryi Niepokalanej Trzeciego Zakonu Św. Franciszka Serafickiego*, Warszawa 1934, nr 38; *Konstytucje Zgromadzenia Sług Najświętszej Marii Panny Trzeciego Zakonu Świętego Franciszka z Asyżu*, Warszawa 1938, nr 23; *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr od Św. Józefa Trzeciego Zakonu Św. Franciszka z Asyżu*, Lwów 1938, nr 19; *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa*, Rzym 1944, nr 37; *Konstytucje SS. Franciszkanek od Cierpiących*, Warszawa 1938, nr 35; *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Szarych św. Elżbiety (Elżbietanek)*, Poznań 1948, nr 20; *Ustawy Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Marji*, Curitiba, 1952, nr 32; *Liber Constitutionum et Ordinationum Ordinis Fratrum Praedicatorum*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1969, nr 173 1-2.

¹²⁹ Kan. 575 § 2 KPK/1917: „Suffragium Consilii seu Capituli pro prima professione temporaria est deliberativum; pro subsequente professione perpetua, solemnem vel simplicem, est consultivum tantum”; J. P e j ś k a, *Ius religiosorum*, ed. III, Friburgi Brisgoviae 1927, s. 105; P. V i d a l, s. 270-271; T. V i l l a n o v a G e r s t e r a Z e l l, s. 107; T. S c h a e f e r, s. 542-545.

przed ukończeniem przez kandydata piętnastego roku życia, to formalne rozpoczęcie nowicjatu – i to pod sankcją jego nieważności – winno nastąpić dopiero po ukończeniu przez niego piętnastu lat¹³⁰. W kwestii tej Kodeks z 1917 roku wyraźnie postanawia: *Invalide ad novitiatum admittuntur... Qui aetatem ad novitiatum requisitam non habent*¹³¹, czyli stwierdza, iż nieważnie zostają przyjęci do nowicjatu ci, którzy nie mają wymaganego wieku, tj. nie ukończyli jeszcze piętnastego roku życia¹³².

Jak widać, dopuszczenie do nowicjatu i jego formalne rozpoczęcie to dwie różne instytucje. Dopuszczenie (*admissio*), czyli podjęcie przez kompetentnego przełożonego decyzji przy jednoczesnym spełnieniu wytycznych wymaganych przez prawo powszechne oraz własne¹³³, jest ważne, nawet jeśli istnieje przeszkoda, czyli kandydat nie osiągnął wymaganego wieku. Przyjęcie natomiast, określone w oryginale łacińskim za pomocą formy biernej *admittuntur*¹³⁴, należy odnosić do samego wejścia, czyli faktycznego i formalnego rozpoczęcia nowicjatu¹³⁵. A. Larraona słusznie zauważa, że nie należy mylić obu instytucji, dopuszczenie bowiem jest ważne nawet jeśli przyszły nowicjusz nie ukończył jeszcze piętnastu lat, natomiast rozpo-

¹³⁰ Kan. 642, 1° KPK/1917; kan. 555 § 1, 1°; A. L a r r a o n a, *Commentarium Codicis*, *Commentarium pro Religiosis e Missionariis* 17(1936)9: „Ante completum ergo decimum quintum aetatis annum, invalide quis novitiatum ingreditur, etsi ingressus ex errore et bona fide fiat (c. 16 1). Quia tamen admissio ex parte Superiorum, i. e. approbatio ad novitiatum, est valida, etsi ante aetatem fiat pro ingressu neccsarium (ex nunc pro tunc), de facto tunc valide incipietur novitiatum quando aetas necessaria attingatur”; A. L a r r a o n a, *Commentarium Codicis*, *Commentarium pro Religiosis e Missionariis* 22(1941)294: „...Aetas quindecim annorum debet compleri, ut novitiatum sit validus, ad normam can. 34 § 3, 3°...”; R. B a k a l r c z y k, s. 57-59; T. S c h a e f e r, s. 425-427.

¹³¹ Kan. 542, 1° KPK/1917.

¹³² Kan. 542, 1° KPK/1917.

¹³³ Kan. 543 KPK/1917.

¹³⁴ Kan. 542, 1° KPK/1917.

¹³⁵ A. L a r r a o n a, *Commentarium Codicis*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis*, 16(1935)426: „Admittuntur. Admissio in casu non est intelligenda de actu Superioris vel Superioris et Consilii approbantis ad ingressum, qui actus iuridice etiam admissio dicitur. Haec admissio Superioris valida esse potest, etiam perdurante impedimento. Admissio passive accipienda est pro ingressu ipso, ac si diceretur: invalide novitiatum inciperetur vel novitiatum quis ingrederetur.

Verbo admittuntur insistendum est. Hinc impedimenta effectum producant si actu admissionis i. e. ingressus existunt, non reddunt e contra invalidum, et pariter si sint prohibentia illicitum, novitiatum si ipso incepto superveniant. Ex hac parte novitiatum erit validus et licitus, nec professio inde vitiabitur aut afficietur”.

częście odbywania nowicjatu – i to do jego ważności – może nastąpić dopiero po ukończeniu przez kandydata piętnastego roku życia¹³⁶.

III. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku

Kodeks z 1983 roku – w przeciwieństwie do poprzedniego Kodeksu z 1917 roku, który odróżniał przyjęcie do nowicjatu od jego rozpoczęcia¹³⁷ – mówi tylko o jednej instytucji, tzn. o przyjęciu do nowicjatu. Prawodawca postanawia: „Nieważnie jest przyjęty do nowicjatu: 1° kto nie ukończył jeszcze siedemnastu lat”¹³⁸, co oznacza, że ukończenia tego wieku wymaga się do ważności nowicjatu¹³⁹ i to nawet wówczas, gdy konstytucje przewidują dwuletni nowicjat, którego pierwszy rok jest tzw. nowicjatem kanonicznym¹⁴⁰. Własne prawo instytutu nie może obniżyć wieku wymaganego przez Kodeks, może go natomiast podwyższyć, jeśli wynika to na przykład z charakteru instytutu, prowadzonych przez niego dzieł itd. Ustalając omawiany wiek na siedemnaście lat, prawodawca zapewne kie-

¹³⁶ A. L a r r a o n a, *Commentarium Codicis*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis*, 22(1941)294: „Non est confundenda admissio Superioris, id est, actus a quo candidatus ad ingressum acceptatur, cum initio novitiatus. Admissio Superioris est valida etsi fiat ante adimpletum decimum quintum aetatis annum, ut planum est et passim videmus, e contra, receptio in novitium et ipsius novitiatus initium, non nisi adimpleto sensu dicto decimo quinto anno, valide fieri potest”.

¹³⁷ Kan. 542, 1° KPK/1917.

¹³⁸ Kan. 643 § 1 KPK/1983; Należy zwrócić uwagę na fakt, że wiek siedemnastu lat wymagany do ważnego przyjęcia do nowicjatu występuje we wszystkich schematach i nie był on ani dyskutowany, ani poddawany jakimkolwiek wątpliwościom. *Coetus Studii «De Institutis Perfectionis»*, Sessio VII (dd. 29 sept. – 4 octob. 1969 habita), *Adnexum III, De admissione in institutum*, can. 4, 2), *Communicationes*, nr 1 iunio 1994, s. 73; *Novi canones de Institutis Vitae Consecratae*. Pro studio privato, can. 47, 1°, Roma 1977, s. 14; *Coetus «De Institutis Vitae Consecratae per Professionem Consiliorum Evangelicorum»*, VIII Sessio seduta del 10 dicembre 1979, can. 27 § 1, 1), *Communicationes*, nr 1 iunio 1981, s. 152; Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana, can. 569 – 1. 1), Libreria Editrice Vaticana 1980, s. 12; *Codex Iuris Canonici, Schema novissimum*, can. 643 § 1°, 1°, E Civitate Vaticana, 25 martii 1982, s. 119.

¹³⁹ Kan. 643 § 1, 1° KPK/1983.

¹⁴⁰ A. L a r r a o n a, *Commentarium Codicis*, *Commentarium pro Religiosis et Missionariis*, 17(1936)10-11; V i d a l, s. 197; L. I. F a n f a n i, s. 291; F. a b A l d e a s e c a, s. 37; A. T a b e r a, G. M. D e A n t o ñ a n a, G. E s c u d e r o, *Il diritto dei religiosi*, Roma 1961, s. 288; L. R a v a s i, *Noviziato. Il secondo anno*, Milano 1963, s. 21-34; J. R. B a r, J. K a ł o w s k i, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985, s. 101; D. J. A n d r é s, s. 272.

rował się tym, że wcześniej nie można osiągnąć dojrzałości ludzkiej, a więc uczuciowej, emocjonalnej, społecznej itd.¹⁴¹

Kodeks z 1983 roku stwierdza: „Prawo przyjmowania do nowicjatu należy do wyższych przełożonych, zgodnie z własnym prawem”¹⁴². Powstaje zatem pytanie: czy wytyczne kan. 643 § 1, 1° odnoszą się do aktu przełożonego wyższego podejmującego decyzję, czy też do rozpoczęcia przez kandydata nowicjatu? Według Kodeksu z 1917 roku, jak już zostało powiedziane¹⁴³, nieważnie byli przyjmowani do nowicjatu kandydaci nie mający wymaganego wieku. Natomiast kan. 555 § 1 tego samego Kodeksu zawierał normę, według której oprócz warunków zamieszczonych w kan. 542 do ważności nowicjatu wymagało się, aby:

1° rozpoczął się przynajmniej po ukończeniu piętnastego roku życia przez kandydata;

2° trwał przez rok ciągle;

3° odbywał się w domu nowicjackim.

W tym miejscu pojawia się problem natury interpretacyjnej: czy skoro Kodeks z 1983 roku mówi o przyjęciu do nowicjatu, można zastosować analogię i odnieść to określenie również do instytucji formalnego rozpoczęcia nowicjatu, tak jak to czynił Kodeks z 1917 roku¹⁴⁴?

Wydaje się, że na powyższe pytanie nie można odpowiedzieć jednoznacznie twierdząco, a przynajmniej twierdząca odpowiedź jest wątpliwa. Nie pozwalają na to wytyczne odnoszące się do interpretacji tekstów prawnych, zamieszczone w kan. 18 Kodeksu z 1983 roku, gdzie czytamy: „Ustawy, które ustanawiają kary, ograniczają swobodne wykonywanie uprawnień albo zawierają wyjątek od ustawy, podlegają ścisłej interpretacji”¹⁴⁵. A zatem, stosując ścisłą interpretację tekstów, nie można w żadnym przypadku – tak się przynajmniej wydaje – stosować analogii¹⁴⁶.

¹⁴¹ J. R. B a r, J. K a ł o w s k i, s. 101; D. J. A n d r é s, s. 272.

¹⁴² Kan. 641 KPK/1983.

¹⁴³ Por. str. 33-37, niniejszego opracowania.

¹⁴⁴ Kan. 542, 1° KPK/1917; Kan. 555 § 1, 1°.

¹⁴⁵ Por. Kan. 18 i 19 KPK/1917; G. M i c h i e l s, *Normae generales iuris canonici*, vol. I., ed. II, Romae 1949, s. 570-580.

¹⁴⁶ J. G a r c i a M a r t i n, s. 117: „Interpretazione stretta è quella che si fa secondo il significato più stretto e proprio delle parole della legge. Tutti gli autori avvertono di non confondere „stretta” con restrittiva”; P. J. W h i t e, *The evolution of the canonical concept of strict interpretation of law*, Romae 1952, s. 18-43; M. M. S h e k l e t o n, *Doctrinal interpretation of historical synopsis and a commentary*,

Powstaje również inne pytanie: czy w świetle przepisów Kodeksu z 1983 roku można utożsamiać instytucję przyjęcia do nowicjatu z instytucją rozpoczęcia nowicjatu? Wydaje się, że nie należy tego czynić, gdyż przed rozpoczęciem nowicjatu musi nastąpić formalne przyjęcie do niego, czyli musi zostać podjęta formalna decyzja, o której mówi kan. 641 następująco: „Prawo przyjmowania kandydatów do nowicjatu należy do wyższych przełożonych, zgodnie z własnym prawem”, natomiast kan. 643 § 1, 1° wyraźnie stwierdza, że do nowicjatu nieważnie zostanie przyjęta osoba, która nie ukończyła siedemnastu lat.

Kolejną kwestię stanowi to, czy można wytyczne zamieszczone w kan. 643 § 1 interpretować w relacji do kan. 656, 1, który do ważności profesji czasowej wymaga, aby „składający ją ukończył przynajmniej osiemnasty rok życia”? Zgodnie z taką interpretacją wolno wcześniej podjąć formalną decyzję o przyjęciu kandydata do nowicjatu, a następnie – po ukończeniu przez niego siedemnastego roku życia – może on rozpocząć odbywanie kanonicznego roku nowicjatu. Taką praktykę stosuje się w niektórych instytutach, należy jednak postawić pytanie: czy jest ona zgodna z zasadami ścisłej interpretacji oraz z myślą Prawodawcy?

Można również zapytać, dlaczego Kodeks z 1917 roku mówił o dwóch instytucjach, tj. o przyjęciu do nowicjatu i jego rozpoczęciu. Wydaje się, że musiały już wówczas istnieć wątpliwości dotyczące wieku przyjmowanego kandydata i formalnego rozpoczęcia przez niego nowicjatu. Aby wyjaśnić to zagadnienie, trzeba rozważyć jeszcze jedną kwestię dotyczącą ważnego przyjęcia do nowicjatu. Chodzi mianowicie o to, czy ważne będzie podjęcie przez kompetentnego przełożonego wyższego decyzji o przyjęciu do nowicjatu lub do instytutu kandydata, który jest wprawdzie „...związany świętym węzłem z jakimś instytutem życia konsekrowanego albo przynależy do jakiegoś stowarzyszenia życia apostołskiego...”¹⁴⁷, ale złożył już do kompetentnej władzy prośbę o udzielenie mu indultu odejścia¹⁴⁸ i wprawdzie jeszcze go nie otrzymał, ale z całą pewnością zostanie mu on udzielony albo czeka na wygaśnięcie ślubów lub in-

Washington 1961, s. 31-64; C. M. P o l v a n i, *Authentic interpretation in canon law. Reflections on a distinctively canonical institution*, Roma 1999, s. 60-68.

¹⁴⁷ Kan. 643 § 1, 3° KPK/1983.

¹⁴⁸ Kan. 688 § 1-2 KPK/1983; kan. 691 § 1-2.

nego rodzaju zobowiązań wobec poprzedniego instytutu. Czy w takim przypadku kandydat mógł ważnie rozpocząć nowicjat lub próbę dopiero po otrzymaniu indultu odejścia albo wygaśnięciu ślubów lub innego rodzaju zobowiązań? Na tak postawione pytanie należy dać odpowiedź negatywną.

W celu pełniejszego naświetlenia omawianego problemu można również zapytać, czy w przypadku, w którym z całą pewnością wiadomo, a wskazują na to oczywiste argumenty, że małżeństwo jest nieważne lub zostanie udzielona dyspensa papieska od małżeństwa ważnie zawartego ale niedopełnionego, można przystąpić do przeprowadzania wymaganych przez prawo formalności poprzedzających zawarcie sakramentalnego związku małżeńskiego?

Trzeba zauważyć w tym miejscu, że jeśli ktoś został przyjęty do nowicjatu przed ukończeniem siedemnastu lat i złożył śluby, powinien postarać się u Stolicy Apostolskiej, przynajmniej *ad cautelam*, o uważnienie podjętych wcześniej aktów prawnych.

Zakończenie

W niniejszym artykule starano się wykazać w sposób z konieczności bardzo skrótowy, że wymogi dotyczące wieku kandydatów do zakonu na przestrzeni stuleci podlegały – tak jak każda instytucja – wielorakim przemianom. Analizując powyższe zagadnienie, należy uwzględniać konkretny kontekst historyczny wydawanych rozporządzeń, a w tym szczególnie wielką w wiekach średnich – co obecnie wydaje się być olbrzymią niestosownością, a nawet niedorzecznością – władzę ojcowską wobec własnego dziecka. W artykule wykazano, że chociaż instytucja obłacji istniała stosunkowo długo, to jednak poszczególni zakonodawcy, synody, sobory oraz Stolica Apostolska w trosce o dobro konkretnych osób i całych instytutów zakonnych stopniowo obwarowywali tę instytucję różnego rodzaju warunkami, aż do całkowitego jej zniesienia. Ponadto przy analizie problemów związanych z życiem zakonnym zawsze powinno się uwzględniać specyfikę tego życia oraz motyw, ze względu na które powinno ono być podejmowane.

W opracowaniu zwrócono również uwagę na dosyć wczesne wprowadzenie specjalnej instytucji, nazwanej później nowicjatem, której zadaniem było i jest przygotowywanie kandydatów do profesji zakonnej oraz sprawdzenie, czy posiadają oni przymioty potrzebne do życia według rad ewangelicznych. W końcowym frag-

mencie artykułu starano się chociaż pobieżnie wykazać, iż podjęcie przez przełożonego wyższego decyzji o przyjęciu kandydata do nowicjatu powinno być dokonane dopiero po ukończeniu przez kandydata siedemnastu lat.

**L'età richiesta per l'ammissione al noviziato
Studio storico-giuridico**

L'Autore sottopone all'analisi un problema molto importante e sempre attuale, ossia l'età richiesta dal diritto e dalla prassi per l'ammissione all'istituto religioso. Tutta la questione viene studiata principalmente sotto l'aspetto storico e per questo l'Autore dedica molta attenzione all'istituzione di oblazione paterna che consisteva nell'offerta, da parte del padre, dei figli allo stato religioso. Inoltre il problema dell'età richiesta dal candidato per l'ammissione alla vita nell'ordine e del funzionamento dell'istituzione di oblazione vengono considerati, per quanto ciò era necessario, alla luce del diritto civile, e soprattutto della legge dei cesari romani cristiani e degli altri sovrani cīvili. Il lavoro oltre all'analizzare l'istituzione di oblazione, rivolge anche l'attenzione sulla continua sollecitudine, sia della potestà suprema della Chiesa, sia dei fondatori dei singoli ordini, per assicurare ai candidati una decisione libera al momento di entrare nell'ordine. Col passar del tempo le direttive della legislazione della Chiesa riguardante l'età richiesta per l'ammissione al noviziato cambiavano e le differenze si vedono in modo particolare nel Codice di Diritto Canonico del 1917 ed in quello del 1983. Anche questo problema, l'Autore lo studia con attenzione particolare.